

פרק י'

התעשייה

עליית התפוקה בתעשייה בשנת 1956, בהשוואה לשנת 1955, נאמדת ב-8 עד 10 אחוזים. כשני-שלישים מן העלייה נבעו מהרחבת הייצור לצריכה הרגילה, והשליש הנותר בא בעקבות העלייה הגדולה בהזמנות הממשלה. ערך התפוקה של התעשייה במחירים שוטפים, עלה בשיעור של כ-16 עד 18 אחוזים, כתוצאה מן העלייה הממשית בשיעור של 8 עד 10 אחוזים, ומעליית המחירים בכדי 6 עד 8 אחוזים. הערך-המוסף של התעשייה, במחירים שוטפים, עלה במקביל לעלייה בתפוקת הענף, ולא חל שינוי בחלקו של הערך המוסף שבקרב התפוקה, שהיה בשתי השנים כ-35 אחוזים.

לוח י"א

ערך התפוקה של התעשייה*, במיליוני ל"י

השינוי באחוזים, במחירי 1956	1955 במחירי 1956	השינוי באחוזים, במחירים שוטפים	במחירים שוטפים		
			1956	1955	
+ 9	1129	+17	1235	1055	ערך התפוקה
+10	391	+18	430	365	הערך-המוסף**
			35	35	אחוז הערך המוסף בתפוקה

* כולל תפוקת המלאכה והמחצבים; אינו כולל תפוקת החשמל.

** חישוב הערך-המוסף של התעשייה נעשה על-ידי היחידה למדידת המשק הלאומי שבלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מתוך ההנחה כי לא חל שינוי ביחס שבין תשלומי שכר לרווחים בערך-המוסף. אין בידינו נתונים לאימות הנחה זו.

ח מ ס ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, וחישוכי בנק ישראל.

מספר המועסקים בתעשייה עלה בשנת 1956, לעומת 1955, ב-2 עד 3 אחוזים, והתפוקה הממוצעת לפועל עלתה ב-5 עד 7 אחוזים.

השכר הממוצע לפועל בתעשייה עלה בשנה הנסקרת בכדי 14 אחוזים. מחיר חומרי-הגלם שויבאו מחו"ל עלה בשיעור של 3 עד 5 אחוזים, ומחיר חומרי-הגלם המקומיים — מ-12 עד 15 אחוזים. מחירי התוצרת התעשייתית בבתי-החרושת עלו ב-6 עד 8 אחוזים.

נראה שבמרבית הענפים היתה נטייה לעבור מייצור מוצרים סטאנדארטיים לייצור מוצרים בעלי איכות גבוהה יותר. ההערכה הניתנת כאן לגבי עליות המחירים ליצרן מביאה בחש"בון את שינויי המחירים במוצרים שנוצרו למעשה, ומשום כך היא גבוהה מזו המשתקפת במדד המחירים לצרכן. שבו מיוצגים בעיקר מוצרים סטאנדארטיים, ושאינו משקף שינויים בהרכב המוצרים המיוצרים.

אומדן השינוי בתפוקת התעשייה נעשה על-סמך האינדיקטורים הבאים: (א) צריכת החשמל של התעשייה; (ב) היבוא והאספקה המקומית של חומרי-גלם תעשייתיים; (ג) מדד הייצור התעשייתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; (ד) מדד התעסוקה בתעשייה. כן נעשה שימוש בנתונים אחרים ממקורות שונים¹.

צריכת החשמל של התעשייה עלתה בשנה הנדונה ב-13 אחוזים. באספקת חומרי-גלם מיבוא לא חל שינוי ניכר, ואילו אספקת חומרי-הגלם המקומיים מהחקלאות ומהמחצבים עלתה בשיעור של 77 ו-44 אחוזים.

אם כי הנתונים של כל אחד מן המקורות והאינדיקטורים שהוזכרו לעיל, כשלעצמם, אינם מהימנים במידה מספקת כדי לאמוד לפיהם את השינוי בתפוקה התעשייתית, הרי במצורף מתקבלת מהם תמונה סבירה של כיוון ההתפתחות וממדיה, על-אף חוסר הדיוק בפרטים.

ההפרש בין האומדן דלעיל, לפיו חלה בייצור התעשייתי עלייה בשיעור של 8 עד 10 אחוזים לבין נתוני מדד הייצור התעשייתי, המתפרסמים על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לפיהם לא חל בשנת 1956 שינוי בייצור התעשייתי, נובע מן הגורמים הבאים:

(א) מדד הייצור התעשייתי אינו כולל את הייצור לסיפוק הזמנות הממשלה;

(ב) אין המדד משקף תנודות בייצור של מיפעלים המעסיקים פחות מ-15 פועלים;

(ג) במדד אינה כלולה תפוקתם של מיפעלים ומוצרים שהחלו לייצרם מאז שנת 1954;

(ד) בנתוני מדד הייצור של המזון והיהלומים אין כדי לייצג את המגמה הכללית בענפים אלה;

(ה) נראה כי במדדים המבוססים על נתונים בדבר שינויים בהיקף הייצור הנמסרים על-ידי המיפעלים קיימת הטייה כלפי-מטה².

(ו) מדד הייצור משקף רק את השינויים בייצור מוצרים סופיים, ואינו מודד שינויים בייצור מוצרי-ביניים.

1. התפוקה

עיקר הגידול בתפוקה התעשייתית — מקורו בעלייה שחלה בענפי המתכת והמזון, הן בגלל משקלם הגדול בסך-כל הייצור והן בגלל השינויים הניכרים בתפוקתם. לעומת זאת, הביאה

¹ משרד המסחר והתעשייה, הנהלת המכס, התאחדות בעלי-התעשייה, "כור", מרכז הקואופיראציה, מיפעלים תעשייתיים שונים, ועוד.

² הטייה כלפי-מטה — Downwards bias.

הירידה בהיקף הבנייה להורדת התפוקה בכל אותם הענפים המייצרים מוצרים המיועדים לענף הבנייה, כגון תעשיית חומרי הבנייה, תעשיות מתכת מסוימות, תעשיית הצבעים, ותעשיית אבזרי החשמל.

תפוקת ענף המתכת (כולל תעשיית המכונות, כלי הרכב ומוצרי החשמל), שבחלקו עולים כ-23 אחוזים מן הערך המוסף של כלל התעשייה, עלתה בשיעור של 20 אחוזים בערך בעיקר כתוצאה מהזמנות ממשלתיות מוגברות בשנה הנסקרת.

לוח 2

השינויים בתפוקת התעשייה, לפי ענפיה, 1956 לעומת 1955, במיליוני ל"י

ה ע נ ף	המשקל *	השינוי ¹ במחירים קבועים
המזון	20.9	+ 14
הטכסטיל	11.7	+ 4
ההלבשה וההנעלה	5.5	— 4
המתכת	13.9	+ 25
המכונות	1.9	+ 12
כלי הרכב	2.4	+ 16
מוצרי החשמל	3.9	+ 7
העור	1.4	+ 8
ההדפסה והנייר	3.9	— 6
הכימיקאליים	6.6	+ 6
האבן והמלט	8.2	— 8
מוצרי הגומי	1.7	— 12
העץ	9.2	— 4
היהלומים	1.8	+ 15
המחצבים	3.8	+ 44
שונות	3.2	+ 5
ס ה " כ	100	+ 8—10

* לפי אומדנים של הלך הערך המוסף של הענף בערך המוסף הכולל של התעשייה, בשנת 1955.

ח מ ס ר : חישוכי בנק ישראל.

¹ בפרק זה השתמשנו, לצורך השוואה, במחירים קבועים של 1955 (ולא של השנה הנסקרת, כבפרקים האחרים), בגלל חוסר נתונים מהימנים על המחירים בענפים השונים ב-1956.

תפוקת ענף המזון, שחלקו בערך-המוסף של כלל התעשייה עולה לכדי 21 אחוזים, עלתה בשנה הנסקרת ב-13 עד 15 אחוזים לערך, הודות ליבולי-שפע בחקלאות שסיפקה חומרי-גלם רבים יותר לתעשייה. כן חלה במשך השנה עלייה ניכרת בתפוקת ענפי המחצבים, היהלומים והעור. עלייה מתונה יותר חלה בתפוקת ענפי הטכסטיל והכימיקאליים. לעומת זאת חלה ירידה ניכרת בתפוקת ענפי האבן, המלט, ההדפסה, הגומי, ההלבשה וההנעלה — בגלל הביקוש המצומצם למוצריה. בלוח י"2 מפורט אומדן הייצור התעשייתי, לפי הענפים.

הנתונים על צריכת החשמל בתעשייה מצביעים על כך שברביע הראשון של שנת 1956 חלה עלייה מתונה בייצור בהשוואה לרביע המקביל ב-1955, שנגרמה על-ידי עלייה קלה בתפוקת ענף המתכת, ועלייה ניכרת בענף המזון. ברביע השני של השנה חלה עלייה נוספת בייצור. עיקר העלייה בייצור, לעומת 1955, חלה ברביע השלישי של השנה, בעיקר כתוצאה מעלייה גדולה בתפוקת ענפי המתכת, המכונות וכלי-הרכב. ברביע האחרון של השנה חלה עלייה קלה בייצור, בהשוואה לרביע המקביל ב-1955, על-אף הירידה בתפוקת רוב הענפים; וזאת — בשל העלייה בתפוקת ענפי המזון והמתכת.

השינויים במדד הייצור התעשייתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מאשרים בדרך-כלל את ההתפתחויות המתוארות לעיל.

לוח י"3

מכירות החשמל לתעשייה*, 1955 ו-1956, באלפי קו"ש

התקופה	1955	1956	השינוי, באחוזים
הרביע הראשון	68,141	72,666	+ 7
הרביע השני	71,486	80,138	+ 12
הרביע השלישי	77,341	92,991	+ 20
הרביע הרביעי	75,721	84,912	+ 12
כל השנה	292,689	330,797	+ 13

* להוציא את ירושלים.

המקור: חברת החשמל דא"י בע"מ.

2. תשומת החשמל וחומרי-הגלם

(א) החשמל

צריכת החשמל בתעשייה¹ בשנת 1956 הגיעה ל-340 מיליון קו"ש, לעומת 302 מיליון בשנת 1955, כלומר שחלה בה עלייה בשיעור של 12.5 אחוזים. הצריכה בשנה הנזכרת הושפעה רק במידה מועטת על-ידי ההגבלות על צריכת החשמל שהונהגו בסוף השנה, וברביע האחרון של השנה היא היתה גבוהה ב-12 אחוזים מן הצריכה ברביע המקביל ב-1955.

¹ כולל ירושלים

שיעור השינויים בצריכת החשמל אינו שווה לשיעור השינויים בתפוקה, שכן התהליך המתמיד של מיכון התעשייה גורם לעלייה בצריכת החשמל גם בלי שדבר זה יביא לעלייה בתפוקה. מכאן, שבכל הענפים גדולה העלייה בצריכת החשמל מן העלייה בייצור. עם זאת, חלים שינויים בהתחלקות צריכת החשמל בין הענפים, התעשיות או המוצרים. תשומת החשמל לייצור יחידה תפוקה שונה מענף לענף וממוצר למוצר, ועל-כן לא תמיד מתבטאים השינויים בייצור התעשייתי הכולל בשינוי מקביל בצריכת החשמל. מיגבלות אלה אינן פוסלות את השימוש בנתונים בדבר צריכת החשמל כאינדיקטור למגמת השינויים בייצור, בעת שמשווים תקופות זמן קרובות. בהן לא חלו שינויים גדולים בהרכב הייצור ובמידת המיכון.

לוח 4"י

צריכת החשמל בתעשייה * 1955 ו-1956, באלפי קו"ש

השינוי, באחוזים	1956	1955	
+16.8	51,581	44,161	המזון
+ 3.2	43,415	42,070	הקרח והקירור
+10.4	29,680	26,879	הטכסטיל
-13.8	1,289	1,495	ההלבשה וההנעלה
+36.1	31,136	22,884	המתכת
+16.5	1,374	1,179	המכונות
+27.9	872	682	כלי-הרכב
+18.6	4,235	3,571	מוצרי-החשמל
+ 5.4	13,812	13,109	העץ
- 5.9	1,203	1,279	העור
+ 1.7	14,552	14,315	ההדפסה והנייר
+59.0	50,125	31,528	הכימיקאליים
+ 9.9	7,088	6,450	מוצרי-הגומי
+26.3	1,731	1,371	מוצרי-הפלאסטיקה
- 5.6	58,642	62,149	האבן והמלט
+ 4.5	1,291	1,235	היהלומים
+ 2.4	18,771	18,333	שונות
+13.0	330,797	292,690	סה"כ

* אינו כולל את ירושלים.

חברת החשמל לא"י בע"מ.

הגידול בצריכת החשמל בענפי המזון, הטכסטיל, המתכת, המכונות, כלי-הרכב, מוצרי הפלאסטיקה ו"שונות" מצביע על עלייה בתפוקת ענפים אלה, אם כי שיעור העלייה בצריכת החשמל גבוה משיעור העלייה בייצור, בעיקר כתוצאה ממיכון הייצור, כפי שצויין לעיל. הירידה, או העלייה בשיעור נמוך בלבד, בצריכת החשמל בענפי הקרח והקירור, העץ, ההדפסה, הגומי, האבן והמלט, וההלבשה וההנעלה — מצביעים על הירידה בתפוקת אותם הענפים. העלייה בצריכת החשמל בענף הכימיקאליים גדולה בהרבה מהעלייה בייצור, משום שהחשמל מהווה תשומה עיקרית במיפעלים כימיים רבים שהחלו מייצרים במשך השנה האחרונה. לעומת זאת, לא הוזיקה העלייה בתפוקת ענף היהלומים עלייה מקבילה בצריכת החשמל.

(ב) חומרי-הגלם

בשנת 1956 לא חל שינוי ביבוא חומרי-גלם תעשייתיים. לעומת זאת, חלו עלייה באספקת הדלק ועלייה גדולה באספקת חומרי-גלם מקומיים לתעשייה, והן נתלו על-ידי העמקת תהליך-הייצור בתעשייה. כן יש סימנים לירידה במלאי חומרי-הגלם במיפעלים.

ערך יבוא חומרי-הגלם התעשייתיים בשנת 1956 הסתכם ב-267.4 מיליון ל"י, לעומת 260.7 מיליון ב-1955. כלומר ערך היבוא עלה בשיעור של 2.5 אחוזים, במחירים שוטפים. עליית מחירי חומרי-הגלם במשך שנת 1956 נאמדת ב-3 עד 5 אחוזים. מכאן, שלא חל שינוי חשוב בנפח היבוא של חומרי-גלם לתעשייה.

כמות הסולר והמאזוט שסופקו לתעשייה בשנת 1956 הגיעה ל-246,700 טון, לעומת 220,200 טון בשנת 1955. העלייה היא איפוא בשיעור של 12 אחוזים.

בשנה הנסקרת חלה עלייה ניכרת בחלקם של חומרי-הגלם המקומיים בכלל חומרי-הגלם של התעשייה. במיוחד גדלה אספקת חומרי-הגלם מן התקלאות, ובעיקר — לתעשיית המזון. אספקה זו עלתה ביותר מ-100 אחוז, כתוצאה מיבולים טובים ומהרחבת שטחי הגידולים התעשייתיים. כן עלתה, בשיעור של 36 אחוזים, אספקת סיבי-הכותנה לתעשיית הטכסטיל, ואספקת זרעוני-החריע לתעשיית שמן לצבצעים עלתה באותו השיעור ממש.

בשנת 1956 עלתה ב-40 עד 50 אחוזים אספקת המחצבים לתעשייה הכימית ולתעשיית הזכוכית והקיראמיקה, וכן הוחל הייצור בתעשיות כימיות חדשות המשתמשות בחומרי-גלם מצויים.

עם העלייה באספקה מקומית של חומרי-גלם, חלה בענפים אחדים העמקת תהליך הייצור התעשייתי, על-ידי הגדלת חלקן של התעשיות ה"בסיסיות", המספקות לתעשיות אחרות חומרי-גלם או מוצרים המעובדים חלקית. היות וההעמקה בתהליך הייצור היתה מלווה בהרחבת התפוקה בענפים בעלי ערך-מוסף קטן, יחסית, לא גרמה העמקת הייצור להגדלת אחוז הערך-המוסף של התעשייה כולה. העמקת הייצור התעשייתי מאפשרת הגדלת התפוקה, מבלי שהדבר יחייב הגדלה באספקת חומרי-גלם מקומיים או מיובאים. כך, למשל, גדלה בשנה הנדונה במידה ניכרת טווית חוטי-צמר וחוטיות-כותנה, ואספקתם לתעשיית האריגה ובאותה העת חלה ירידה ביבוא חומרי-הגלם לאותה התעשייה. כן חלה הפסקה כמעט מוחלטת של יבוא עור מעובד לתעשיית הנעליים, ובמקומו מובאים שלחים בלתי-מעובדים, יבוא שהעלה את תפוקת הבורסקאות.

בתעשייה הכימית גדל השימוש במוצרי-לוואי של התעשייה כחומרי-גלם לייצור חומרים חדשים. בתעשיית המכונות וכלי-הרכב עלה השימוש בחלקים ובחומרים מתוצרת הארץ. נראה כי בשנת 1956 חלה ירידת-מה במלאי חומרי הגלם במפעלים, אך אין בידינו נתונים כדי הערכת ממדיה.

3. התעסוקה

בשנת 1956 חלה עלייה בשיעור של 2 עד 3 אחוזים במספר המועסקים בתעשייה. במספר המועסקים בתעשייה, של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נרשמה עלייה בשיעור של אחוז אחד, לעומת 1955. נתונים על התעסוקה ב-40 מפעלים גדולים מצביעים על עלייה בשיעור של 2 עד 3 אחוזים במספר ימיהעבודה בתעשייה. במספר המועסקים במפעלי "כור" (להוציא המפעלים שנרכשו על-ידי "כור" בשנה הנסקרת) חלה במשך השנה עלייה בשיעור של אחוז אחד בקירוב, בהשוואה ל-1955. מספר המועסקים ב-180 מפעלים קואופיראטיביים עלה בשנה זו ב-4 אחוזים, לעומת 1955.

בעוד שתפוקתה הגולמית של התעשייה עלתה בשנת 1956 בשיעור של 8 עד 10 אחוזים, והע-רך-המוסף של התעשייה עלה בשיעור דומה, עלתה התעסוקה בשיעור קטן בהרבה, כלומר חלה עלייה בתפוקה הממוצעת לעובד, הנאמדת ב-5 עד 7 אחוזים.

את העלייה בתפוקה לעובד יש לראות בעיקר לאור העלייה הגדולה ביבוא מכונות לתעשייה, בשנה הנסקרת ובשנתיים שקדמו לה. אין העלייה בתפוקה הממוצעת לעובד מעידה בהכרח על עלייה בפריון-הייצור, שיש לו משמעות רק בעת שהיחס בין התשומות השונות, כלומר העבודה, חומרי-הגלם וההון, נשאר קבוע.

מחקרי הפריון בישראל עודם בשלביהם הראשונים, ואין להסיק מתוכם מסקנות כלליות על הפריון, אך מבדיקת נתונים חלקיים מתקבל הרושם כי על-אף העלייה בתפוקה לעובד, אין להניח שחלה עלייה ניכרת בפריון הייצור התעשייתי בשנת 1956, אם כי חלו עליות במפעלים בודדים, ובעיקר במפעלים אשר ללא ייעול ניכר לא מצאו אפשרות לעמוד בהתחרות בשוק, שבענפים מסוימים היה בשנת 1956 שוק-קונים.

הצורך להפחית את הוצאות-הייצור, כדי לאפשר התחרותה של התוצרת התעשייתית בשוק העולמי ובשוק המקומי, החדיר בקרב התעשיינים את ההכרה בהכרח ליעל את הייצור, ויש לצפות כי הצעדים שנקטו בכיוון זה בשנים האחרונות ישאו בעתיד פירות מוחשיים. מפעלים רבים החלו מעסיקים מהנדסי-ייצור, טכנאי-ייצור ותמחירנים, בעיקר בענפי המתכת, המזון והטכסטיל. במשך שנת 1956 פעלו במפעלים המעסיקים יחד כ-18,000 פועל מועצות-ייצור פאריטטיות, שתפקידן להציע דרכים ליעול הייצור, ולקבוע שיטת-נורמות בכל מקום שהדבר ניתן. מספר הפועלים המקבלים שכר-עידוד לפי שיטת הנורמות עלה בשנת 1956 ב-15 אחוזים בערך, והגיע ל-12,000. הפרמיה הממוצעת ששולמה לפועלים העובדים בשיטת הנורמות הגיעה ל-25 אחוזים בקירוב מן השכר. במפעלים מסוימים הגיעה הפרמיה ליותר מ-80 אחוז מן השכר הכולל; מכאן, שהנורמות נקבעות לעתים על רמה נמוכה מדי. בשנת 1956 גדל חלקן של הנורמות שנקבעו לפי מדידה מדויקת, אולם רוב הפרמיות היה מבוסס עדיין על הסכמים בין עובדים למעבידים, או על

ממוצעי תפוקה לעובד בשנים קודמות. שיטה הנורמות והפרמיות יש לה ערך מבחינת העלאה פריון-העבודה רק במידה שהיא מבוססת על מדידות מדויקות, שאם לא כן מהווה היא העלאה מוטוית של השכר בלי קשר לתפוקה, ואינה מעודדת את הגדלת הפריון.

בשנה הגדונה נמשך המחסור בכוחות-עבודה מקצועיים, ובתי-הספר הגבוהים והמקצועיים לא סיפקו לתעשייה את המהנדסים והפועלים המקצועיים הדרושים לה. יחד עם זאת נמשך תהליך היקלטותם של העולים בתעשייה, והם גילו כושר-הסתגלות ניכר לדרישות הטכניות והחברתיות של התעשייה.

אם כי פועל רגיל בתעשייה המודרנית אינו זקוק להכשרה טכנית מיוחדת, הרי השכלתו הכללית והמקצועית חשובה ביותר, כבסיס להכנסת שיכלולים ולייעול תהליכי-העבודה. העדר ההכשרה המתאימה, והעדר בידול גדול יותר בסולם השכר, מוצאים ביטויים במחסור במנהלי-עבודה מומחים. גם מנהליהם של מיפעלים רבים שהתפתחו בקצב מואץ בתנאי מלחמת-העולם השנייה, וההתפתחות המהירה שבאה לאחר הקמת המדינה, הנעדרים על-כן מסורת תעשייתית — אינם בעלי הנסיון והידיעה הדרושים לניהולו היעיל של מיפעל.

בשנת 1956 קויימו בתעשייה 45 שביתות, בהן השתתפו 4,430 פועל, וכתוצאה מהן הלכו לאיבוד 20,090 ימי-עבודה. אף כי זוהי עלייה בת 118 אחוזים במספר ימי-העבודה שאבדו, בהשוואה ל-1956, מהווים ימי-עבודה אלה חלק אפסי מכלל ימי-עבודה בתעשייה. המספר הרב ביותר של שביתות ושל שובתים היה בתעשיית הטכסטיל, בה הלכו לאיבוד בשנת 1956 16,000 ימי-עבודה. הסיבות לרוב השביתות היו סיכסוכי-שכר, שהיו קשורים בשינויים במדיניות-השכר של האיגוד המקצועי בשנת 1956.

4. השכר והמחירים

השכר הממוצע לעובד בתעשייה עלה בשנת 1956 בשיעור של כ-14 אחוזים, לעומת 1955, והוא הגיע ל-9,330 ל"י ליום-עבודה¹, לעומת 8,200 ל"י בשנת 1955. בלוח י"5 ניתן פירוט השינויים בשכר לפי הענפים.

השכר הגבוה ביותר בתעשייה שולם בענפי כלי-הרכב והמחצבים. השכר הגבוה של פועלי המחצבים נבע מתוספות מיוחדות ששולמו לעובדים באזורי הנגב, שהיו דרושות בכדי למשוך שמה כוחות-עבודה. בענף כלי-הרכב שולם השכר הגבוה ביותר בשנה הנסקרת, כתוצאה משיטת הפרמיות הנהוגה בו. את השכר הגבוה בענף האבן והמלט יש לייחס לותק העובדים במיפ-עלים מספר, ולשיטת הפרמיות, הנהוגה בחלק מן המיפעלים. השכר הנמוך מן הממוצע בתעשיית העץ נבע מהאחוז הגבוה של חניכים, ששכרם נמוך. השכר הנמוך בענפי ההלבשה, ההנעלה והמזון נובע מחלקן הגדול של נשים בין העובדים בענפים אלה.

העלייה הגדולה ביותר חלה בשכרם של העובדים בענף הגומי, ששכרם בשנת 1955 היה מתחת לממוצע של השכר בתעשייה כולה, ושהצליחו להעלותו במשך השנה הנסקרת עד לרמה הממוצעת. כן חלו עליות גדולות בשכרם של פועלי ענף הכימיקאליים וענף המתכת.

¹ המספרים מתייחסים לעובדים יומיים, ומכאן השוני שבין המספר הג'ל לבין המספר שבפרק ז', המתייחס לכל המועסקים.

השכר היומי הממוצע בתעשייה,
1955 ו-1956, בל"י, והשינוי באחוזים

השינוי, באחוזים	השכר היומי, בל"י		הענף
	1956	1955	
+13.8	9.330	8.200	כל התעשייה
+19.6	10.490	8.770	המחצבים
+11.6	8.660	7.760	המזון
+ 9.2	8.950	8.200	הטכסטיל
+ 7.4	7.290	6.790	ההלבשה וההנעלה
+16.3	9.330	8.020	המתכת
+15.5	9.180	7.950	המכונות
+15.4	10.990	9.480	כלי-הרכב
+14.0	8.870	7.780	מוצרי-החשמל
+15.8	9.180	7.930	העץ
+14.3	9.330	8.160	העור
+15.1	9.540	8.290	ההדפסה והנייר
+18.7	9.580	8.070	הכימיקאליים
+13.9	9.850	8.650	האבן והמלט
+12.3	9.300	8.280	היהלומים
+20.6	9.540	7.910	מוצרי-הגומי
+14.1	11.340	9.940	שונות

ח מ ק ו ר : חלשכת המרכזיות לסטטיסטיקה.

אף כי שכר העובדים בענפי הטכסטיל, ההלבשה וההנעלה הוא מן הנמוכים בתעשייה, לא הצליחו העובדים באותם הענפים להעלות את שכרם אלא בכדי 7 עד 9 אחוזים, לעומת עלייה ממוצעת של 14 אחוזים לתעשייה כולה. נראה כי בגלל השפל היחסי בענפים אלה לא הצליחו העובדים להניע את בעלי-המיפעלים להעלות את שכרם בשיעור בו הוא הועלה בענפים אחרים.

לפי נתונים חלקיים על מיפעלי-תעשייה גדולים, היתה העלייה בשכרם של פקידים, מנהלי-עבודה ומהנדסים בשיעור של כ-25 אחוזים. מאחר שחלק גדול מתוספת-השכר בדרגות הגבוהות נבלע על-ידי ניכויי מיסים, הצליחו מיפעלים תעשייתיים רבים להשיג את כוח-העבודה המקצועי הנחוץ להם רק על-ידי הגדלת השכר ברוטו במקביל לעלייה בשיעור המיסים.

בשנת 1956 חלה עלייה בשיעור של כ-15 אחוזים במספר הפועלים שקיבלו שכר לפי נורמות ושנהגו מפרמיות.

מאחר שהשכר מהווה 50 עד 60 אחוז מן הערך-המוסף של התעשייה, אי אפשר היה למנוע את השפעתה הרבה של עליית השכר על מחירי התוצרת התעשייתית. גורמים נוספים לעליית הוצאות-הייצור היו העליות במחירי חומרי-הגלם שיובאו, בשיעור של 3 עד 5 אחוזים, ובמחירי חומרי-הגלם המקומיים, בשיעור של 12 עד 15 אחוזים. העלייה הממוצעת בהוצאות-הייצור נאמדת, ארעית, בכדי 10 אחוזים.¹

העלייה הממוצעת במחירי התוצרת התעשייתית שחלה בשנת 1956 נאמדת בכדי 6 עד 8 אחוזים. עלייה זו פיגרה במידת-מה אחר העלייה בהוצאות-הייצור, בגלל הביקוש המצומצם לחלק ממוצרי התעשייה.

אין בידינו נתונים מהימנים על השינויים במחירי המוצרים של כל הענפים. לפי אומדנים ארעיים, חלה ב-1956 עלייה בשיעור של 6 עד 7 אחוזים במחיר מוצרי המזון, 6 עד 9 אחוזים במחירי הטכסטיל ומוצרי-ההלבשה, 5 עד 6 אחוזים במחירי מוצרי ההנעלה, 8 עד 10 אחוזים במחירי מוצרי המתכת, 8 עד 10 אחוזים במחירי חומרי-הבנייה, ו-5 אחוזים במחירי היהלומים.

5. היצוא התעשייתי

ערך היצוא התעשייתי בשנת 1956 היה 58.8 מיליון דולאר, לעומת 52.4 מיליון ב-1955, כלומר שהוא עלה ב-12 אחוזים. בעוד שברביע הראשון של השנה היה היצוא התעשייתי, למעט יהלומים, קטן ב-33 אחוזים מהיצוא בתקופה המקבילה לו ב-1955, חלה — החל מהרביע השני — עלייה קבועה ביצוא. עיקר העלייה היה ביצוא היהלומים, שערכם עלה מ-20.6 מיליון דולאר בשנת 1955 ל-24.5 מיליון ב-1956, כלומר ב-19 אחוזים. ערך יצוא התעשייה, למעט יצוא היהלומים, הגיע בשנת 1956 ל-34.3 מיליון דולאר — לעומת 31.8 מיליון ב-1955. העלייה היא איפוא ב-2.3 מיליון דולאר, או ב-8 אחוזים בלבד. מחירי היצוא התעשייתי, לאחר ניכוי הדיסאג'ו, עלו בשנת 1956 ב-2 עד 3 אחוזים, ומכאן שהעלייה בנפח היצוא התעשייתי היתה קטנה עוד יותר, והיא הגיעה ל-6 אחוזים בלבד. בלוח י' מפורט ערך היצוא התעשייתי לפי ענפי-התעשייה העיקריים.

חלק עיקרי בעליית ערך היצוא התעשייתי, למעט יצוא-היהלומים, יש לייחס לעלייה ביצוא מוצרי פרי-ההדר ומוצרי-מזון אחרים, שנתאפשרה בשל יכולי-השפץ בפרדסים ובחקלאות. כן חלה עלייה ניכרת ביצוא הצמיגים, המלט, הלבדים, ומוצרי מלאכת-המחשבת (בעיקר חפצי-חן, תשמישי-שיקדושה ובולי-דואר). לעומת אלה חלה ירידה ניכרת ביצוא המכונות וחלקיהן, וביצוא מוצרי-מתכת. ביצוא הענפים האחרים חלו ב-1956 שינויים קלים בלבד, לעומת 1955.

הערך-המוסף² של היצוא התעשייתי הכולל הגיע בשנת 1956 ל-19.2 מיליון דולאר, לעומת 15.7 מיליון דולאר ב-1955, כלומר שערך זה עלה ב-22 אחוזים. הערך-המוסף ביצוא התעשייתי, למעט יהלומים, עלה בשנת 1956, לפי אומדן ארעי, ב-44 אחוזים לעומת 1955. העלייה בייצוא הערך-המוסף היתה איפוא גדולה מן העלייה בייצוא הכללי. הערך-המוסף של תעשיית-היהלומים לא נשתנה בשנת 1956, והוא עמד על 17 אחוזים. סכומו הגיע ל-4.2 מיליון דולאר, לעומת 3.4

¹ יש להתייחס בזירות רבה אל הנתונים המתייחסים להוצאות-הייצור, משום שהם מבוססים על אינפורמציה חלקית.

² הערך-המוסף של היצוא התעשייתי כפי שהוא מובא כאן כולל גם את הערך-המוסף של ענפים אחרים במשק, הגלום בחומרים שניקנו עלידי התעשייה מענפים אלה.

ערך היצוא התעשייתי, לפי הענפים, 1955 ו-1956, במיליוני ל"א

באחוזים	ה ש י נ ו י		1956	1955	
	במיליוני דולאר	במיליוני דולאר	במיליוני דולאר	במיליוני דולאר	
+81.0	+1.7	3.8	2.1		מוצרי פרייהדרר
					מוצרים מחומרי-גלם
+ 100	+0.6	1.2	0.6		חקלאיים אחרים
+42.9	+0.3	1.0	0.7		מוצרי מזון אחרים
+76.4	+2.6	6.0	3.4		ס"כ מוצרי המזון
+ 5.3	+0.3	6.0	5.7		הטכסטיל והעור
-48.1	-1.3	1.4	2.7		המתכת ומוצרי-החשמל
+12.5	+0.1	0.9	0.8		המכונות והציוד
-45.9	-1.7	2.0	3.7		כלי-הרכב
+16.0	+0.8	5.8	5.0		חומרי-הבנייה והעץ
+19.4	+0.7	4.3	3.6		הכימיקאליים והמחצבים
+40.7	+1.1	3.8	2.7		מוצרי הגומי והפלאסטיקה
+60.0	+0.9	2.4	1.5		מוצרי מלאכת המחשבת
-13.3	+0.2	1.3	1.5		מוצרי התעשייה הקלה
-66.7	-0.8	0.4	1.2		שונות
					ס"כ התעשייה, למעט
+ 7.9	+2.5	34.3	31.8		יהלומים וגרוטאות
+18.9	+3.9	24.5	20.6		היהלומים
+12.2	+6.4	58.8	52.4		ס"כ היצוא התעשייתי *

* ההפרש שבין סה"כ בלוח זה לבין לוח 4 נובע מהכללת הנתונים בדבר יצוא גרוטאות בלוח האחרון.
ח מ ק ו ר : משרד המסחר והתעשייה.

מיליון ב-1955, כלומר חלה בו עלייה בת 24 אחוזים. בלוח י"ז ניתן אומדן הערך-המוסף של ענף פיהתעשייה העיקריים.

את התרומה הגדולה ביותר לערך-המוסף של היצוא התעשייתי תרם ענף היהלומים, על-אף העובדה שאחוז הערך-המוסף של היהלומים הוא מן הנמוכים בתעשייה כולה. מכאן שלא אחוז הערך-המוסף הוא הקובע העיקרי את חשיבותו של היצוא, אלא סך-כל הערך-המוסף הגלום ביצוא. במקום שני לאחר תעשיית היהלומים ניצב הערך-המוסף של ענף המזון, שהגיע ל-3.7 מיליון

הערך-המוסף ביצוא התעשייתי, לפי הענפים, במיליוני דולאר *

הערך המוסף במיליוני דולאר	אחוז הערך-המוסף	ערך היצוא במיליוני דולאר	ה ע נ פ
מוצרים מחומרי-גלם			
3.3	67	5.0	חקלאיים
0.4	39	1.0	מוצרי-המזון האחרים
0.7	21	3.2	הטכסטיל
1.2	42	2.8	ההלבשה וההנעלה
0.6	43	1.4	המתכת ** ומכשירי-החשמל
0.5	18	2.8	המכונות והציוד
2.7	46	5.8	חומרי-הבנייה
1.5	40	3.7	הצמיגים והגומי
1.6	40	4.0	הכימיקאליים
1.9	78	2.4	מלאכת-המחשבת
0.5	40	1.3	התעשייה הקלה
0.3	33	0.9	שונות
ס"כ התעשייה			
12.1	44	34.3	למעט יהלומים
4.2	17	24.5	היהלומים
ס"כ התעשייה			
16.3	33	58.8	לרבות יהלומים

* היצוא נאמד בדולארים, מחושבים לפי שער-החליפין הרשמי של ארצות היצוא השונות.

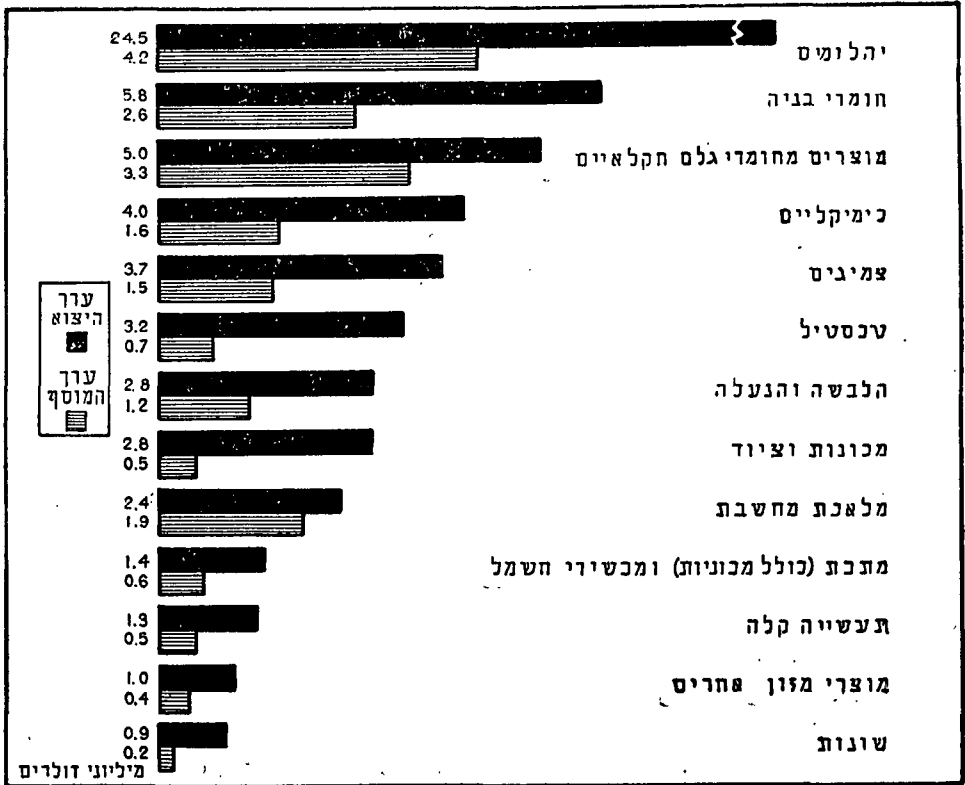
** כולל מכונות.

ה מ ס ו ר : חישובי בנק ישראל, לפי נתוני משרד המסחר והתעשייה.

דולאר. אחריו — ענף חומרי-הבנייה, שהערך-המוסף שלו הגיע ל-2.6 מיליון דולאר, וענף הטכסטיל וההלבשה, שהערך-המוסף שלו הוא 1.9 מיליון דולאר.

העלייה בערך-המוסף של היצוא התעשייתי, שחלה על-אף עלייה קלה במחירי חומרי-הגלם שיובאו מחו"ל, נובעת משני גורמים: (א) עליית חלקם של אותם המוצרים שהערך-המוסף שלהם גבוה; (ב) עליית אחוז הערך-המוסף במרבית מוצרי-התעשייה. עלייה זו נובעת מצד אחד מעליית מה במחיר הממוצע בחו"ל של סחורות-היצוא, ומצד שני — מהגדלת חלקם של חומרי-הגלם המקוריים בייצור התעשייתי, ומהעמקת תהליך-הייצור. כן השפיעה השתתפות הממשלה בהולדת הוצאות

הערך-המוסף ביצוא התעשייתי, במיליוני דולאר

הייצור המקומיות, שגובהה נקבע לפי אחוז הערך המוסף ביצוא, לשינוי הרכב התשומות, בכיוון של העלאת הערך-המוסף במוצרים.

גורם חיובי נוסף בהתפתחות היצוא התעשייתי, בצד העלייה בערך-המוסף, היא עליית חלקו של היצוא לארצות מוטבע קשה. מכאן, שגם הדיסאג'ו שיש לנכות מההכנסות במטבע-חוץ הנובעות מיצוא לארצות אלה ירד, והעלייה נטו בערך היצוא גדולה במידת-מה מזו הבאה לידי ביטוי בחישוב העלייה לפני ניכוי הדיסאג'ו.

העלייה שחלה בשנים האחרונות בחלקו של היצוא התעשייתי שהתשלום בעבורו נעשה במט-בע-חוץ נובעת מקשיים מסויימים בביצוע הסכמי-המסחר, שהשפיעו בעיקר על ממדי היצוא לתורכיה ולפינלאנד, ומשיטת השתתפות הממשלה בהזלת הוצאות הייצור על הערך-המוסף של היצוא, המעודדת את היצוא לארצות מוטבע קשה.

בשנת 1956 נעשו מאמצים נוספים לעידוד היצוא התעשייתי. העידוד ניתן בעיקר בצורת השתתפות הממשלה הנוכרת לעיל בשיעור של 500 עד 700 פרוטה לדולאר-ערך-מוסף של היצוא לארצות מוטבע-קשה, ולחלק מארצות הסכמי-המסחר. אותם יצואנים שלא נהנו מהשתתפות

**היצוא התעשייתי* לפי צורת התשלום בעבור, 1954 עד 1956,
באחוזים**

צורת התשלום	1954	1955	1956
במטבע-חוץ	31	35	44
בחשבון-סילוקין	62	61	55
חליפין	7	4	1
סה"כ	100	100	100

* אינו כולל יהלומים.

המסור: משרד המסחר והתעשייה.

הממשלה יכלו להוסיף ולהחזיק תמורת הערך-המוסף של יצואם בפמ"ז¹. כן ניתנו ליצואנים מסו-י ימים הקלות בהוצאות-הובלה. האשראי להון-תזר, שניתן מקרן הון-חוזר ליצוא באמצעות נכיון-מישנה בבנק ישראל, בריבית נוחה, סיפק את מרבית האמצעים הנחוצים למימון היצוא. כן נעשו הקלות מינהליות מסוימות ליצואנים.

בגלל המכשולים שעמדו בפני הייצוא, לא נשאו כל המאמצים הנזכרים להרחבת היצוא אלא פירות מעטים בלבד. היצוא התעשייתי, למעט יהלומים, לא עלה, כפי שנאמר לעיל, אלא בשיעור של 8 אחוזים בלבד, ואף עלייה זו היא בעיקר תוצאה של עליית-מחירים מצד אחד, ועלייה ביצוא מוצרי-מזון הודות ליבולי-השפך בחקלאות, מצד שני.

המכשולים העיקריים שעמדו בדרך הרחבת היצוא היו הבאים:

(א) המחיר הגבוה של התוצרת התעשייתית, כתוצאה מרמתן הגבוהה של הוצאות-הייצור ליחידת-תפוקה.

(ב) הקשיים ביצוא לארצות עמן מקיימת ישראל הסכמי-מסחר, ובעיקר תורכיה, פינלאנד ויוגוסלביה.

(ג) איכותם הירודה של חלק ממוצרי היצוא, העדר תקינתם² של מוצרים, ופיגור רב בהגמ-רתם ובעיצובם של המוצרים, שמקורם בחוסר הרגלי-יצוא של תעשיינים, שמיפעליהם התפתחו בתנאים של שוק-מוכרים מובהק, אשר שיחררם מדאגה ליצוא, והמוגן מפני התחרות מוצרי-יבוא. (ד) פיצולה של התעשייה למספר גדול של מיפעלים קטנים, העובדים ברובם בניצולת מוע-טת בלבד של כושר הייצור. לגבי מוצרים מסוימים אמנם אין ממדיו הקטנים של המיפעל משמ-שים גורם המונע יצוא, אך בדרך-כלל תעשייה המייצרת בסדרות קטנות מתקשה לייצל את העבודה ולהוריד מהוצאות-הייצור. המיפעל הקטן גם אינו יכול להקדיש אמצעים מספיקים למחקר המיועד לשיכלול המוצר, למחקר שווקים, ולאירגון הטכני של הייצוא.

¹ ראה פרק ג' לעיל.

² תקינה — סטאנדארטיזציה.

בין מוצריה של התעשייה הישראלית גדול חלקם של המוצרים שאינם באים בחשבון למסחר בינלאומי. ללא ספק ניתן להגדיל במידה ניכרת את ייצואם של מוצרי התעשייה בהרכבה הנוכחי, אך הגדלת היצוא בממדים הנדרשים לשם חיסול הגרעון במאזן המסחרי, מחייבת שינוי מיבנה של התעשייה.

הרחבה ניכרת של היצוא התעשייתי הכרחית לניצול כושר הייצור של הציוד התעשייתי להרחבת התעסוקה היצרנית; שכן השוק המקומי, על-אף התרחבותו מדי שנה בשנה, אינו מסוגל לקלוט את מלוא יכולת הייצור.

בשנת 1956 היווה הייצור לשם ייצוא רק כ-9 אחוזים מערך הייצור התעשייתי הכולל.¹ בלוח י"9 ניתן פירוט חלקו של היצוא בייצורם של ענפים שונים.

לוח י"9

חלק היצוא בייצור התעשייתי, לפי הענפים, 1956, במיליוני ל"י

היצוא מתוך הייצור, באחוזים	ערך היצוא *	ערך הייצור	הענף
3	11	342	המזון
4	6	147	הטכסטיל
4	5	127	ההלבשה וההנעלה
4	8	227	המתכת
9	7	78	האבן והמלט
32	7	22	מוצרי הגומי
4	3	73	העץ
100	44	44	היהלומים
8	14	175	שונות
9	105	1235	סה"כ

* חושב לפי שער-חליפין של 1 דולאר = 1.800 ל"י.
חמקור: חישובי בנק ישראל.

¹ חלקו של היצוא הכמותי בכלל הייצור היה גבוה מאשר חלקו של ערך היצוא בכלל ערך הייצור, משום ששער-החליפין הממשי לסחורות היצוא גבוה מן השער הרשמי, לפיו חושב ערך היצוא ומשום שהיצואן מוכר את מוצריו בשוקי חו"ל במחיר הנמוך מזה שבשוק המקומי, שכן הוא זוקף את מרבית הוצאותיו הכלליות על חשבון המכירות לשוק המקומי.

6. ההשקעות

ערך ההשקעה בנכסי־ייצור בתעשייה בשנת 1956, להוציא השקעה במלאי, נאמד ב־105 מיל' יון ל"י, לעומת 83 מיליון¹ בשנת 1955. ערך ההשקעה עלה איפוא, במחירים שוטפים, בשיעור של 27 אחוזים. עליית המחירים הממוצעת של נכסי־השקעה בתעשייה במשך שנת 1956 נאמדת ב־8 אחוזים, ומכאן שהעלייה הממשית בהשקעות היתה כדי 17 אחוזים. העלייה העיקרית בהשקעות הממשיות חלה בייבוא ציוד מחו"ל, ב־25 אחוזים. ההשקעה מייצור מקומי והוצאות־ההתקנה עלו ב־9 וב־13 אחוזים בהתאמה. ההשקעות בבנייני־תעשייה ירדו בשנה הנסקרת בשני אחוזים.

לוח י"א 10

ההשקעות בתעשייה, 1955 ו־1956, במיליוני ל"י

סוג ההשקעה	1955 במחירים שוטפים	1956		1956 במחירים קבועים של 1955	השינוי, 1956 לעומת 1955, באחוזים	
		במחירים שוטפים	באחוזים		במחירים קבועים של 1955	במחירים שוטפים
ייבוא מכונות וציוד *	41.1	54.6	52	51.4	+33	+25
ייצור מקומי של מכונות						
וציוד	27.6	32.6	31	30.2	+18	+9
בנייני־תעשייה	5.4	6.4	6	5.3	+19	-2
הוצאות־התקנה	8.6	11.1	11	9.7	+29	+13
סה"כ	82.7	104.7	100	96.6	+27	+17

* ייבוא נטו, לאחר ניכוי היצוא.
ח מ כ ו ר : חישובי בנק ישראל.

העלייה הממשית הגדולה בייבוא מכונות וציוד מנוגדת לירידה הסדירה בקצב־ההתרחבות של הייצור התעשייתי, ואינה נובעת מהנטייה להשקעה בשנה הנסקרת, אלא מביצוען של הזמנות שנעשו בשנים הקודמות. העלייה בייצור המקומי של מכונות וציוד בשנת 1956 תואמת את העלייה בייצור התעשייתי באותה השנה, והיא נתאפשרה על־ידי העלייה הגדולה בייצורם המקומי של מכונות, מנועים, מכשירי־קירור וציוד אחר.

העלייה הגדולה בייבוא מכונות וציוד לענף הטכסטיל הביאה להרחבת כושר הטוויה של תע־שייה זאת. הירידה בייבוא ציוד לתעשיית המזון מוסברת בחלקה על־ידי העלייה בייצור המקומי של מכונות לתעשיית המזון. ייבוא מכונות־ההדפסה נועד בחלקו הגדול להחלפת ציוד שנתיישן.

¹ אומדן מתוקן.

ייבוא מכונות וציוד לתעשייה, לפי הענפים, 1955 ו-1956, באלפי ל"י

השינוי, 1956 לעומת 1955, באחוזים	1956	1955	
+33	55,590	41,090	ס ה " כ
			מתוך זה ציוד לענף:
+91	7,390	3,870	הטכסטיל
+93	8,430	4,370	המתכת
-9	2,970	3,250	המזון
+41	2,800	1,980	כלי-הרכב
+59	1,770	1,110	הדפוס
+37	700	510	העץ

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בשנת 1956 הוכרו על-ידי מרכז ההשקעות כמיפעלים מאושרים 111 מיפעלי-תעשייה, בעלי הון שאושר של 56.7 מיליון ל"י ו-8.9 מיליון דולאר, לעומת 78 מיפעלים, בהון של 10.7 מיליון ל"י ו-7.9 מיליון דולאר, שהוכרו בשנת 1955. עיקר העלייה חל באישורים בל"י, ואילו באישורי הון במטבע-חוץ חלה עלייה קלה בלבד. חלק ניכר מן העלייה באישורים נגרמה בשל מתן אישורים רטרואקטיביים למיפעלים קיימים, בעיקר בענף הכימיקאליים, שביצעו השקעותיהם לפני היכנס החוק לעידוד השקעות-הון לתוקפו. על-אף כל אלה, מצביעים נתוני מרכז ההשקעות על עלייה בתוכניות להשקעות בתעשייה. כעידוד לנטייה זו משמשים התנאים הנוחים, לפיהם יכולים משקיעים-בכוח לקבל אשראי ממשלתי מתקציב-הפיתוח, לשם ביצוע השקעותיהם. עם זאת, מצביעים הנתונים על הנטייה המצומצמת בלבד של הון-חוץ לזרוע לתעשייה הישראלית; שכן הרווחים, אף כי בדרך-כלל אינם נמוכים מן המקובל בחוץ-לארץ, אינם מבטיחים פיצוי מתאים על הסיכון שבהשקעות, הנובע מן המצב המדיני והבטחוני.

במסגרת התוכנית לפיזור האוכלוסיה נעשו בשנת 1956 מאמצים להכוונת ההשקעות בתעשייה לאזורי-פיתוח, במטרה להקים מרכזי-תעשייה חדשים שישמשו בסיס לתעסוקה יצרנית באותם האזורים. ההשקעה המתוכננת בתעשייה באזורי-הפיתוח עד סוף 1958 תגיע ל-42 מיליון ל"י, כ-50 אחוז מסכום זה ימומנו ממקורות ממשלתיים. בשנת-התקציב 1956/57 ניתנו 84 מתוך 107 האישורים החדשים להלוואות מתקציב-הפיתוח — למיפעלים באזורי-פיתוח, וכ-40 אחוז מכספי תקציב-הפיתוח כווננו שמה.

השקעות המיפעלים התעשייתיים במלאי חומרי-גלם ירדו כנראה במידת-מה במשך שנת 1956. ירידה זו הינה תוצאה של חוסר-אמצעים למימון מלאי גדול יותר מזה החיוני לייצור, ושל הסדירות באספקת חומרי-הגלם, ששיחררה את היצרנים מן הצורך להחזיק מלאי למקרה של שי-

בושים באספקה. סדירות האספקה הקטינה במידה רבה את המלאי המוחזק מטעמי ספקולאציה.

בשנת 1956 חלה כנראה עלייה קטנה במלאי המוצרים המוגמרים שהחזיקו מיפעלים, בדרך-כלל בעל-כורחם. עלייה זו בולטת בעיקר בענפי התעשייה הכבדה ובתעשיות הקשורות בענף הבנייה, והיא מורגשת פחות מכך בענפים המייצרים מוצרי-צריכה. העלייה במלאי-הסחורות סיבתה בירידה שחלה בפעילות ענף הבנייה, ובהערכה המוגזמת של הסיכויים להרחבת השיווק.

הנתונים שבידינו ביחס למימון ההשקעות הגולמיות בנכסי-ייצור תעשייתיים הם על המימון הממשלתי בכספי תקציב-הפיתוח בלבד. בשנת 1956 מומנו בכספים אלה השקעות בערך של 31.4 מיליון ל"י, כ-30 אחוז מסך-כל ההשקעות הגולמיות בתעשייה, שהסתכמו באותה השנה ב-105 מיליון.

יש להניח כי מרבית השקעות-ההון הפרטיות מחו"ל, שהגיעו בשנת 1956 כדי 13 מיליון ל"י, היו מיועדות לתעשייה. במשך השנה לא נרשמו בבורסה ניירות-ערך תעשייתיים חדשים. בלוח י-12 ניתנת חלוקת הוצאות תקציב-הפיתוח לתעשייה.

לוח י-12

הוצאות תקציב-הפיתוח לתעשייה, 1956, באלפי ל"י

29,800	הלואות לשם השקעות
1,557	השקעות ישירות
26	רכישת מניות
* 31,383	סה"כ

* כולל 600,000 ל"י למלאכה.
חמ"ד: חישובי בנק ישראל.

כ-60 אחוז מסכום ההלוואות שניתנו לשם השקעות היו מיועדים להרחבת מיפעלים קיימים, והיתרה — למיפעלים חדשים. האישורים למתן ההלוואות ניתנו ל-110 מיפעלים חדשים ול-350 מיפעלים ותיקים.

44 אחוזים מההלוואות לשם השקעות שניתנו בשנת 1956 נועדו להתקנת ציוד ולהקמת מיבנים. 10 אחוזים מההלוואות לשם השקעות ניתנו להשלמת ההשקעות בחברה "דשנים וחומרים כימיים", וכ-10 אחוזים נוספים — להקמת ממגורות לחיטה ליד טחנות הקמח. 36 האחוזים הנותרים ניתנו לייבוא ציוד במסגרת השילומים.

32 אחוזים מכלל החוזים לאשראי נחתמו עם מיפעלים בענף המתכת, 29 אחוזים — בענף הטכסטיל, 12 אחוזים — בענף המזון, ו-14 אחוזים — בענף הכימיקאליים. הסכומים שאושרו בשנת 1956 נוצלו בחלקם באותה השנה ויתרתם תנוצל בשנים הבאות.

**הלוואות מתקציב-הפיתוח להקמת מיבנים ולהשלמתם,
אפריל עד דצמבר 1956, באלפי ל"י ובאחוזים**

הענף	להקמת מיבנים		חוזים לאשראי לרכישת ציוד	
	באלפי ל"י	באחוזים	באלפי ל"י	באחוזים
המזון	2,430	21.6	1,370	12.3
הטכסטיל והעור	2,950	26.2	1,211	28.7
המתכת, המכונות				
ומכשירי-החשמל	2,630	23.3	3,636	32.5
הכימיקאליים	1,110	9.8	1,511	13.5
חומרי-הבניין והעץ	820	7.3	546	4.9
מוצרי הגומי והפלאסטיקה	390	3.4	337	3.0
הדפוס והנייר	520	4.6	490	4.4
שונות	410	3.7	75	0.7
ס ה " כ	11,260	99.9	11,176	100.0

ח מ כ ו ר : האוצר לתעשייה בע"מ וחשובי בנק ישראל.

1.1 מיליון ל"י, שהם 73 אחוזים מכלל ההשקעות הישירות של הממשלה מכספי תקציב-הפיתוח בשנת 1956, נועדו להקמת מיתקנים כימיים ; 168,000 ל"י, שהם 11 אחוזים, הושקעו במיפעלי המדפיס הממשלתי, ו-250,000 ל"י, שהם כ-16 אחוזים, הושקעו במכון לבדק-מטוסים. כן רכשה הממשלה בשנת 1956 מניות, בערך של 26,000 ל"י, בחברות ליצוא ולאריגון ירידים תעשייתיים. ההלוואות להתקנת ציוד ולהקמת מיבנים, במידה שהן ניתנות באמצעות בנקים, ניתנו בדרך-כלל לתקופה של 5 עד 8 שנים, בריבית של 7 עד 8 אחוזים. כ-15 אחוזים מתוך הלוואות אלה ניתנו בערבות האוצר, על 40 עד 100 אחוז מסכום ההלוואה, בהתחשב בחיוניות המיפעל ובמיקומו. ההלוואות הישירות של הממשלה למיפעלים, שלא באמצעות בנקים, ניתנו בדרך-כלל לתקופה ממושכת יותר, ובריבית של 4.5 עד 7 אחוזים. ההלוואות לרכישת ציוד מן השילומים ניתנו לתקופה של 5 עד 8 שנים, בריבית של 5.25 עד 6 אחוזים. ההלוואות לרכישת ציוד מהשילומים ניתנו בדרך-כלל על 80 עד 90 אחוז מערך ההזמנה, ואילו בהלוואות אחרות מתקציב-הפיתוח נדרשת בדרך-כלל השתתפות הלווה במימון, בשיעור של 50 אחוז מההשקעה. להלוואות באזורי-הפיתוח ניתנו הנחות מיוחדות מבחינת משך ההלוואה, אחוז ההשתתפות בהלוואה, ושער-הריבית עליה.

החל משנת 1954 הוכנסו לחווי ההלוואות הניתנות במסגרת תקציב-הפיתוח, לתקופה העולה על שנתיים, סעיפים בדבר הצמדת-ערך. בגלל אי-קביעה סופית של תנאי-ההצמדה, טרם נגבו עד כה כספים לפי סעיף זה. בסוף שנת 1956 סיכמה הממשלה החלטותיה בעניין זה. כדלהלן :

הלוואות לתקופה של שנתיים או לתקופה קצרה יותר — פטורות מהצמדה ; הלוואות לתקופה

של שנתיים עד חמש שנים — יוצמדו 50 אחוז מסכומן; הלוואות לתקופה של 5 עד 7 שנים — יוצמדו 60 אחוז מסכומן; הלוואות לתקופה של 7 שנים ויותר — יוצמדו 70 אחוז מסכומן. לשר האוצר הסמכות לשחרר מחובת ההצמדה הלוואות הניתנות למיפעלים באזורי-פיתוח.

ההלוואות מכספי תקציב-הפיתוח לתעשייה ניתנו בחלקן ישירות על-ידי האוצר למיפעלים, ובחלקן — באמצעות המוסדות הבנקאיים.

יתרת האשראי מפקדונות הממשלה למתן הלוואות לזמן-ארוך לתעשייה (למעט פקדונות הממשלה למתן הלוואות להון-חוזר) הסתכמה בסוף 1956 ב־17.2 מיליון ל"י, לעומת 7.7 מיליון בסוף 1955. העלייה ביתרה היתה איפוא ב־9.5 מיליון ל"י. הלוואות אלה ניתנו לתקופה של 5 עד 12 שנים, בריבית של 8 אחוזים. ענפי-המשק העיקריים שנהנו מאשראי זה היו ענפי המזון, המתכת והטכסטיל.

בלוח י"4 מפורט האשראי מפקדונות הממשלה, כולל פקדונות הממשלה למתן הלוואות להון-חוזר, לפי ענפי-התעשייה העיקריים:

לוח י"4

יתרות-האשראי של הבנקים לתעשייה, מפקדונות הממשלה, 1955 ו-1956, באלפי ל"י ובאחוזים

באחוזים השינוי	31.12.56		31.12.55		
	באחוזים	באלפי ל"י	באחוזים	באלפי ל"י	
+ 92.0	29.8	9,166	28.5	4,773	המזון
+106.6	13.1	4,037	11.7	1,954	הטכסטיל, העור וההלבשה
+ 41.3	4.0	1,235	5.2	874	העץ
+174.7	1.4	456	1.0	166	הסבון והשמנים
+ 48.4	2.6	791	3.2	533	הנייר והדפוס
+332.7	5.2	1,588	2.2	367	הגומי והפלאסטיקה
+ 71.9	16.0	4,915	17.1	2,859	המתכת והמכונות
+ 93.3	5.6	1,722	5.3	891	הכימיקאליים
+ 43.5	4.3	1,309	5.4	912	האבן והמלט
— 18.7	1.2	356	2.6	438	הזכוכית והקיראמיקה
+ 35.6	9.4	2,894	12.7	2,135	היהלומים
+166.3	7.3	2,230	5.0	845	שונות
+ 83.0	99.9	30,699	99.9	16,747	סה"כ

7. האשראי להון-חוזר

(א) האשראי לזמן-קצר

בשנת 1956 הוסיפו הממשלה ובנק ישראל לנקוט בצעדים כדי לספק לתעשייה את האשראי למועד-קצר הדרוש לה לייצור חיוני על-ידי הקצבות הכספים מתקציב-הפיתוח לקרנות להון-חוזר, על-ידי הגדלת נכיון-המישנה של השטרות התעשייתיים, ועל-ידי המדיניות של הכוונת האשראי, שכתוצאה ממנה גדל חלקה של התעשייה בסך-כל האשראי הבנקאי.

יתרת האשראי לזמן-קצר לתעשייה הגיעה בסוף שנת 1956 ל-114.8 מיליון ל"י, לעומת 92.5 מיליון בסוף 1955. העלייה, ב-22.3 מיליון ל"י, או 24 אחוזים, היא תוצאה של עלייה ב-20.9 מיליון ל"י, כלומר 29 אחוזים, באשראי המוסדות הבנקאיים, ועלייה ב-1.4 מיליון ל"י, או 7 אחוזים, באשראי מאמצעים ממשלתיים, כמפורט בלוח י"5.

לוח י"5

יתרות האשראי הבנקאי לזמן-קצר לתעשייה, סוף 1955 וסוף 1956, במיליוני ל"י

השנים		31.12.56	31.12.55 *	מקור האשראי
במיליוני ל"י	באחוזים			
+ 19.8	+ 11.6	70.3	58.7	מאמצעי הבנקים **
+ 25.8	+ 2.3	8.1	5.3	מאמצעי האגודות השיתופיות לאשראי **
				נכיון-מישנה בבנק ישראל —
+ 41.8	+ 2.3	7.8	5.5	במטבע ישראלי
+ 168.0	+ 4.2	6.7	2.5	במטבע-חוץ
+ 29.0	+ 20.9	92.9	72.0	סה"כ מאמצעי המוסדות הבנקאיים **
				הון-חוזר ליבואנים
— 37.3	— 4.4	7.4	11.8	במסגרת השילומים והמענקים ***
+ 122.6	+ 3.8	6.9	3.1	מקרן היצוא ****
+ 19.1	+ 0.9	5.6	4.7	מהקרן להון-חוזר לתעשייה ולתעסוקה ****
+ 183.3	+ 1.1	1.7	0.6	בנק למלאכה
—	—	0.3	0.3	הקרנות הירושלמיות לעידוד התעשייה *****
+ 6.8	+ 1.4	21.9	20.5	סה"כ מאמצעי הממשלה *****
+ 24.1	+ 22.3	114.8	92.5	ס"כ האשראי הבנקאי לזמן-קצר

* מספרים מתוקנים.

** כולל פקדונות צד שלישי שאינו הממשלה.

*** מבוסס על אומדן לפיו 80 אחוז מהלוואות מסוג זה, בסך של 9.2 מיליון ל"י בשנת 1956 ושל 14.7 מיליון ל"י ב-1955, ניתנו לתעשייה.

**** הקרנות הירושלמיות כוללות את קרן צפת. עם פקדון ממשלתי בסך 38,000 ל"י ב-1955 ו-20,106 ל"י ב-1956.

***** כולל רק את השתתפות הממשלה בקרן, השתתפות הבנקים נכללת כהלוואות מאמצעי הבנקים.

המקור: בנק ישראל.

האשראי שניתן לתעשייה מאמצעי הבנקים גדל לא רק בד-בבד עם העלייה הכללית בסכום האשראי הבנקאי, אלא חלקה של התעשייה באשראי הוגדל מ-24 אחוזים, בשנת 1955, ל-27 אחוזים, בשנת 1956 — במידה רבה כתוצאה ממדיניות הכוונת האשראי על-ידי בנק ישראל. בלוח י"ו-16 מובא פירוט האשראי של הבנקים מאמצעיהם, לפי ענפי-התעשייה העיקריים. אין בידינו פירוט דומה ביחס לאשראי שניתן על-ידי האגודות השיתופיות, אך היות והן נתנו רק 10 אחוזים מסך-כל האשראי הבנקאי לתעשייה, לא ישנה אשראי זה בהרבה את החלוקה בין הענפים.

לוח י"ז

יתרות אשראי הבנקים לתעשייה מאמצעיהם העצמיים, לפי ענפים, סוף 1955 וסוף 1956, באלפי ל"י ובאחוזים

ה ש י נ י		31.12.56		31.12.55		
באלפי ל"י באחוזים		באלפי ל"י באחוזים		באלפי ל"י באחוזים		
90	0.9 +	10,750	15.3	10,660	18.2	המזון
1,660	12.8 +	14,490	20.6	12,830	21.8	הטכסטיל, העור וההלבשה
120	3.6 +	3,540	5.0	3,410	5.8	העץ
—920	70.9 —	2,060	2.9	2,980	5.0	הסבון והשמנים
890	30.6 +	3,800	5.4	2,910	5.0	הנייר והדפוס
—420	14.1 —	2,550	3.6	2,970	5.1	הגומי והפלאסטיקה
3,090	31.5 +	12,920	18.4	9,830	16.7	המתכת והמכונות
1,030	23.9 +	5,330	7.6	4,300	7.2	הכימיקאליים
10	0.5 +	2,920	4.1	2,910	4.9	האבן והמלט
190	44.9 +	610	1.0	420	1.0	הזכוכית והקראמיקה
1,610	69.9 +	3,910	5.6	2,300	3.9	היהלומים
4,220	133.2 +	7,380	10.5	3,170	5.4	שונות
11,570	19.7 +	70,260	100.0	58,690	100.0	סה"כ

ה מקור: בנק ישראל.

(ב) נכיון-המישנה של שטרות תעשייתיים

נכיון-המישנה של שטרות תעשייתיים שנעשה על-ידי בנק ישראל הגיע בסוף שנת 1956 ל-14.4 מיליון ל"י, מתוך זה 6.7 מיליון ל"י נכיון-מישנה במטבע-חוץ, לעומת נכיון-מישנה בסך של 8 מיליון ל"י בסוף שנת 1955 ומתוכו 2.5 מיליון ל"י במטבע-חוץ. חלה איפוא עלייה בנכיון-

המישנה לתעשייה שנעשה על-ידי הבנק, בשיעור של 81 אחוזים, שהיא תוצאה של עלייה ב-42 אחוזים בנכיון-המישנה במטבע ישראלי, ועלייה ב-168 אחוזים בנכיון במטבע-חוץ. בלוח י"ז מפורט נכיון-המישנה בשנת 1956, לפי ענפי-התעשייה העיקריים.

לוח י"ז

יתרות נכיון-מישנה לתעשייה, לפי הענפים, 31.12.56

הענף	במטבע ישראלי		במטבע-חוץ		סה"כ	
	באלפי ל"י	באחוזים	באלפי ל"י	באחוזים	באלפי ל"י	באחוזים
המזון	530	6.8	40	0.6	570	4.0
הטכסטיל, העור וההלבשה	480	6.1	900	13.6	1,380	9.5
המתכת והמכונות	750	9.6	1,290	19.3	2,040	14.1
הכימיקאליים	3,620	46.6	390	5.8	4,010	27.8
חומרי-הבנייה	1,670	21.5	120	1.9	1,790	12.4
העץ	170	2.2	1,760	26.3	1,930	13.4
הנייר והדפוס	120	1.5	940	14.0	1,050	7.3
הגומי והפלאסטיקה	50	0.6	940	14.0	990	6.9
היהלומים	—	—	180	2.7	180	1.2
שונות	370	5.1	120	1.7	490	3.4
כל התעשייה	7,390	100.0	6,680	100.0	14,430	100.0

ח ס ר : כ נ ש י ר א ל .

התעשייה הכימית קיבלה בשנת 1956 28 אחוזים מסך-כל האשראי שניתן בדרך של נכיון-מישנה, זאת — בעיקר כתוצאה מהרחבת הנכיון למיפעלים ציבוריים וציבוריים-למחצה. נכיון-המישנה במטבע ישראלי ניתן בעיקר למיפעלים שהרחיבו בשנת 1956 את הייצור, והמייצרים מוצרים העדיפים מבחינת המשק הלאומי, משום שהם מחליפים מוצרי-יבוא או מיר-עדים ליצוא. נכיון-המישנה במטבע-חוץ נעשה לשם מימון יבוא חומרי-גלם המיועדים לתעשיות המייצרות מוצרי-יצוא, או כדי לאפשר ליצואנים ישראליים לנכות שטרות של לקוחות בחוץ-לארץ.

(ג) הקרנות להון-חוזר

אחד המקורות למתן אשראי לזמן-קצר לתעשייה היו הקרנות להון-חוזר לתעשייה. הקרנות למתן אשראי, מבוססות בדרך-כלל על השתתפות — בחלקים שווים — של הממשלה, מכספי תקציב-הפיתוח, ושל הבנק נותן-ההלוואה. ההלוואה מקרנות אלה ניתנה בריבית של 7 עד 8 אחוזים לשנה. מטרת הקרנות היא לכוון חלק מן האשראי הבנקאי לתעשיות חיוניות. סך-כל יתרות-החוב לקרנות להון-חוזר הגיע בסוף 1956 ל-21.8 מיליון ל"י, לעומת 10.8 מיליון בסוף 1955. העלייה

היתה איפוא בשיעור של 102 אחוזים. פקדונות הממשלה בקרנות הגיעו בסוף 1956 ל-14.6 מיליון ל"י, לעומת 8.7 מיליון בסוף 1955, ועליית חלקם היתה בשיעור של 67 אחוזים. בלוח י"ב-18 ניתן פירוט יתרות-החוב של הקרנות להון-חוזר.

לוח י"ב-18

יתרות-החוב של הקרנות להון-חוזר, 1955 ו-1956, באלפי ל"י

הקרן	31.12.55	31.12.56	ה שינוי	
			באלפי ל"י	באחוזים
הון-חוזר ליצוא	3,950	11,110	+ 7,160	+ 181
הון-חוזר לתעשייה	2,470	7,560	+ 5,090	+ 206
הון-חוזר לתעסוקה	3,330	890	- 2,440	- 73
לתעשייה הירושלמית	400	500	+ 100	+ 25
הון-חוזר למלאכה	630	1,740	+ 1,110	+ 176
סה"כ	10,780	21,800	+ 11,020	+ 102

ה מקור: חישובי בנק ישראל.

הקרן הגדולה ביותר היתה הקרן להון-חוזר ליצוא. ההלוואות מקרן זו ניתנו לתקופה ממוצעת של 3 חודשים, ליצואנים שהוכיחו כי יש להם הזמנות ליצוא. מחזור ההלוואות של הקרן הגיע במשך 1956 ל-36.5 מיליון ל"י, ויתרת-החוב לסוף 1956 — ל-11.1 מיליון ל"י, לעומת יתרת-החוב של 4.0 מיליון בסוף 1955. במשך השנה הנדונה הוגדל פקדון הממשלה בקרן ב-3.6 מיליון ל"י, והוא הגיע ל-11.1 מיליון.

חלק מקרן זו מיועד למתן אשראי לענף היהלומים. למטרה זו מוקדש פקדון ממשלתי של 350,000 ל"י, בהשתתפות שווה של הבנקים. עלי-אף הקרן הקטנה, יחסית, הגיע מחזורה ב-1956 לכדי 4.5 מיליון ל"י, בגלל מהירות-המחזור הגדולה של הקרן, שההלוואות ממנה ניתנו לתקופה של שבועיים בממוצע.

בסוף שנת 1956 היו בקרן יתרות-חוב של 227 לווים, והיתרה הממוצעת היתה של 48,000 ל"י. כ-17 אחוזים מיתרות-החוב היו של ענף המזון, 16 אחוזים — ענף הטכסטיל וההלבשה, 13 אחוזים — ענפי העץ והמתכת, ו-11 אחוזים — תעשיית הגומי והפלאסטיקה.

קרן שנייה היא הקרן להון-חוזר לתעשייה, שנתנה אשראי עד לתקופה של שנתיים, למימון ביניים של ייצור חיוני. יתרת-החוב של הקרן הגיעה בסוף 1956 ל-7.6 מיליון ל"י. כן פעלה בשנה הנסקרת, בממדים קטנים, הקרן להון-חוזר לתעסוקה, ממנה ניתנו הלוואות למיפעלים שהוכיחו כי ביכולתם להגדיל את מספר העובדים שהם מעסיקים, אם יינתן להם האשראי. קרן זו נתנה הלוואות לתקופה שלא עלתה על שנה וחצי, והסכומים שנפרעו נוספו לאמצעי הקרן להון-חוזר. מאחר

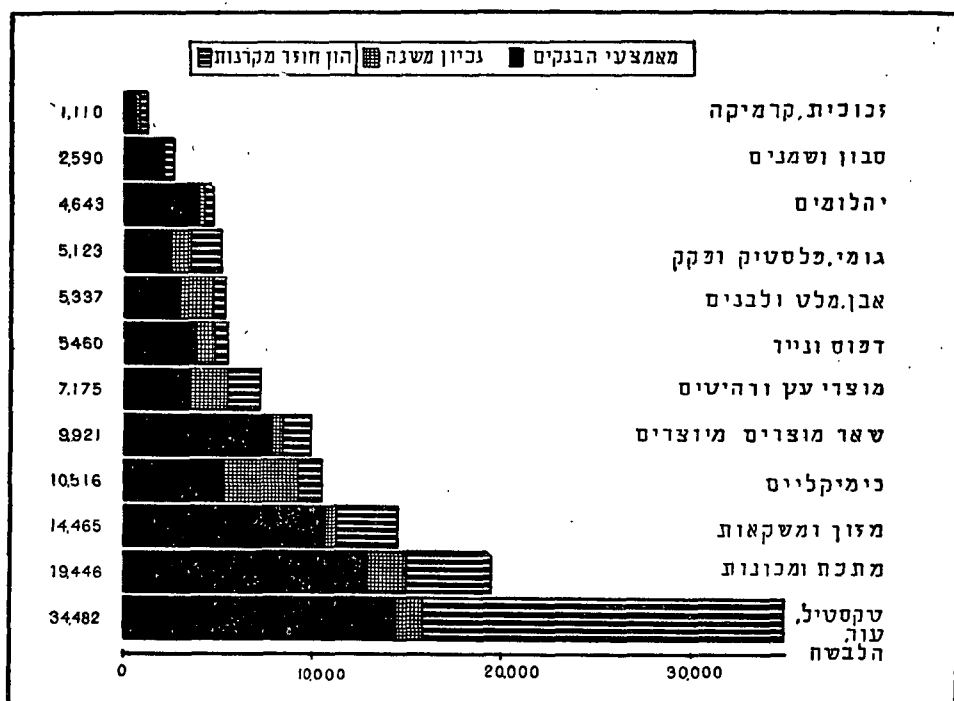
שבמשך השנה לא נתווספו לקרן לתעסוקה סכומים ניכרים, ירדו יתרות-החוב לקרן, מ-3.3 מיליון ל"י בסוף 1955 ל-0.9 מיליון בסוף 1955.

בחלקו של ענף המתכת עלו 35 אחוזים מן האשראי מהקרן להון-חוזר לתעשייה, ענף הטכסטיל וההלבשה — 23 אחוזים, וענף המזון — 15 אחוזים. 40 אחוז מן האשראי שמהקרן להון-חוזר לתעסוקה ניתנו לענף המתכת, ו-16 אחוזים — לענף הטכסטיל.

ספק רב אם האשראי מקרן-התעסוקה אמנם הביא להגדלת התעסוקה. לכל היותר יכולה הקרן להגביר את התעסוקה על-ידי מימון הייצור לצבירת מלאי, אשר במידה שהוא גדל למעלה מן הרגיל, הוא מחמיר את בעיות התעסוקה בתקופה מאוחרת יותר. במידה שחלה עלייה בתעסוקה, עם מתן האשראי, הרי אין שום אפשרות מעשית לפקח על התמדת התעסוקה המוגברת, בתקופה מאוחרת יותר.

ציור 2

האשראי למועדי-קצר מבנקים, נכיון-מישנה וקרנות, לפי ענפים, סוף 1956, באלפי ל"י

נוסף על הקרנות דלעיל, פעלה קרן להון-חוזר למלאכה, במסגרת הבנק למלאכה. יתרת ההלוואות של קרן זו בסוף 1956 היתה 1.7 מיליון ל"י, לעומת 0.6 מיליון בסוף 1955. יתרת-החוב לשתי הקרנות הירושלמיות להון-חוזר הגיעה בסוף 1956 ל-500,000 ל"י.

בשנת 1956 לא סיפקו המוסדות הבנקאיים לתעשייה את כל האשראי שביקשה, אך יש סימנים

לוח י"א 19

יתרות האשראי לזמך קצר מהבנקים, נכיון המישנה והקרנות, לפי ענפים, סוף 1956, באלפי ל"י

הענף	מאמצעי הבנקים	נכיון מישנה במטבע ישראלי	נכיון מישנה במטבע חוץ	הון חוזר ליצוא *	הון חוזר לתעשייה * ולתעסוקה	סה"כ	האחוז
המזון והמשקאות	10,753	534	41	1,930	1,207	14,465	15.1
הטכסטיל, העור וההלבשה	14,478	476	895	17,183	1,850	34,882	29.0
מוצרי העץ והרהיטים	3,537	172	1,761	1,477	228	7,175	6.0
הסבון והשמנים	2,060	—	—	370	160	2,590	2.2
הנייר והדפוס	3,801	117	936	268	338	5,460	4.6
הגומי, הפלאסטיקה והשעם	2,552	49	939	1,254	329	5,123	4.3
המתכת והמכונות	12,921	750	1,292	1,467	3,016	19,446	16.2
הכימיקאליים	5,330	3,619	387	479	701	10,516	8.8
האבן, המלט והלבנים	2,919	1,645	122	482	169	5,337	4.4
הזכוכית והקיראמיקה	607	30	—	329	144	1,110	0.9
היהלומים	3,912	—	180	551	—	4,578	3.8
שאר מוצרים מיוצרים	7,883	369	115	619	305	9,291	7.7
סה"כ	70,753	7,761	6,603	26,409	8,447	119,973	100.0

* כולל השתתפות הבנקים מאמצעיהם העצמיים, הכוללת גם כאשראי "מאמצעי הבנקים".
ח כ ו ר : בנק ישראל.

כי חלה הקלה ניכרת בעודף הביקוש לאשראי להון-חוזר בסוף 1956. הקלה זו התבטאה גם בירידה בביקוש לאשראי ממקורות שאינם בנקאיים. בסוף השנה הנסקרת, ולירידת-מה בשער-הריבית של האשראי החופשי. הסיבות להקלה נבעו מן הגורמים העיקריים הבאים :

(א) בשנה הנסקרת חלה עלייה באשראי התעשייתי לזמן-קצר בשיעור של 24 אחוזים, לעומת העלייה בתפוקה התעשייתית — כ-9 אחוזים במחירים קבועים, וכ-18 אחוזים במחירים שוטפים. מכאן מסתבר כי שופר היחס שבין היקף הייצור לבין סכום האשראי להון-חוזר שעמד לרשות המיפעלים. יש להניח שהשינוי בהרכב התפוקה התעשייתית לא שינה את הצרכים של התעשייה לאשראי.

(ב) כפי הנראה חלה ירידה במלאי שבידי המיפעלים, ששיחררה חלק מהאשראי שנועד לממן את המלאי — למטרות אחרות.

8. ענף המזון

תפוקת ענף המזון בשנת 1956 נאמדת ב-340 מיליון ל"י. העלייה הממשית בייצור, כדי 13 עד 15 אחוזים לעומת 1955, נתאפשרה בעיקר על-ידי תנובות-השפע בחקלאות, שהגדילו את אספקת חומרי-הגלם המקומיים לתעשייה בשיעור של למעלה מכפליים. הרחבת הייצור היתה מלווה בגידול בביקוש המקומי ובעלייה ביצוא. מחירי מוצריה של תעשיית המזון עלו בשנה הנסקרת בכדי 6 עד 7 אחוזים.

לוח יי 20

השינויים בתפוקת ענף המזון, 1956 לעומת 1955, באחוזים

המוצר *	משקלו בענף המזון **	השינוי, באחוזים
מוצרי-החלב	18.4	+ 8
הטחינה ומוצרי-קמח	12.7	+ 1
מוצרי הפירות והירקות	17.8	+ 45
השוקולאד והממתקים	7.8	+ 5
שמני-המאכל	8.0	+ 11
המשקאות	16.2	+ 3
הסיגריות	13.3	+ 12
הקרח	5.8	- 7
סה"כ	100.0	+ 14

* המוצרים הנכללים בחישוב דלעיל מהווים למעלה מ-70 אחוז מס"כ תפוקת ענף המזון.
 ** המשקל נקבע לפי חלק הערך-המוסף של כל מוצר בערך-המוסף של תעשיית המזון כולה בשנת 1952.
 ח מ ס ר : חישובי בנק ישראל לפי נתונים שנתקבלו ממשד המסחר והתעשייה, מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מהתאחדות בעלי-התעשייה, ומהנהלת המכס.

הקמת שתי טחנות קמח חדשות, בעלות כושר-טחינה של 28,000 טון לשנה, הביאה לעלייה ביכולת-הטחינה בשיעור של 10 אחוזים לערך, ולירידת-מה בניצול כושר-הטחינה לכדי 70 אחוז לעומת 75 אחוזים בשנת 1955. מידת-ניצול זו עדיין נחשבת כמלאה, בשל הצורך בכושר-מילואי מסויים. לעומת זאת, עולה יכולת-האפייה של המאפיות ב-40 אחוז לערך על צריכת הלחם. במשך שנת 1956 נסתיימה בנייתן של ממגורות בעלות קיבולת של 30,000 טון, שתאפשרו החזקת מלאי סביר של תבואה, בתנאי פחת מינימאלי.

בתעשיית מוצרי פרי-ההדר והשימורים חלה עלייה בהיקף התפוקה, בעיקר במוצרי פרי-ההדר והעגבניות — עם העליות הגדולות ביבולים. עיבוד העגבניות נעשה באותן המכונות המופ-עלות בייצור מיצי-ההדר, ועל-כן הוא מאפשר הגדלת מידת-הניצול של כושר-הייצור של המיפעים.

כן חלו עליות בייצור ירקות משומרים וכבושים, ובייצור שימורי-דגים, עם העלייה הגדולה באספקת דגים מדיג מקומי.

זיקוק שמני-המאכל עלה בשנת 1956 בשיעור של כ-17 אחוזים, והוא הגיע ל-19,720 טונות בשנה הנסקרת חלה עלייה גדולה באספקת חומרי-גלם מקומיים, וחלקם בהפקת השמנים עלה ב-1956 ל-19 אחוזים, בהשוואה ל-11 אחוזים בשנה שקדמה לה. לעומת זאת, חלה ירידה של כ-11 אחוזים ביבוא חומרי-גלם לתעשיית השמנים, שהיתה מלווה בירידה במלאי חומרי-הגלם לאותה התעשייה. העלייה בייצור שמני-המאכל התבטאה במכירת כמויות ניכרות של שמן בשוק החופשי, ובעלייה גדולה של יצוא שמן-זית.

בשנת 1956 הוקמו שני בתי-בד משוכללים להפקת שמן-זית גולמי, ושני מיפעלים אלה יוכלו להפיק בכל שנה כ-5,000 עד 6,000 טון שמן גולמי, אשר ניתן לשווקו בשוקי-חוץ ביתר קלות מאשר שמן מזוקק.

בתעשיית השוקולאד והממתקים חלה עלייה קלה בהיקף הייצור, כתוצאה מירידה בייצור השיר-קולאד ועליות בייצור הממתקים ואבקת-הקקאו.

הירידה, בשיעור של 16 אחוזים בייצור השוקולאד נובעת מהעלאת המכס על פולי הקקאו, שהביאה להקטנת הכמות המשווקת בשוק המקומי.

בייצור אבקת-הקקאו חלה עלייה בשיעור של 14 אחוזים, והיא מיועדת בעיקר ליצוא. אף בייצור הסוכריות חלה עלייה של כ-20 אחוז, שהתבטאה בעלייה בשיעור דומה בשיווק המקומי, ובעלייה בשיעור של כ-40 אחוז ביצוא.

ייצור היינות עלה בשנת 1956 בשיעור של כ-20 אחוז בהשוואה לשנה שקדמה לה, הודות לעלייה בתגובת כרמים חדשים ויבול הענבים הרב. בסוגיין מסוימים לא הדביקה העלייה בייצור את הביקוש, וחלה ירידה במלאי היינות.

בייצור קוניאק ועראק חלו עליות של 11 עד 12 אחוזים, וייצור הליקרים ירד ב-15 אחוזים, בעיקר כתוצאה מהעלייה הגדולה, יחסית, של ההיטלים על ליקרים.

הגדלת הבלו על בירה הביאה לירידה בכמויות ששווקו, בשיעור של כ-9 אחוזים.

כן חלה ירידה בייצור משקאות קלים מאיכות נמוכה, לעומת עלייה בייצור משקאות קלים המיוצרים על טהרת הסוכר.

בתעשיית הסיגריות ומוצרי-הטבק הביאה העלאת הבלו על הסוגים היקרים לירידה, בשיעור

של כ-9 אחוזים, בייצור סוגריות וירג'יניה, ושל 7 אחוזים בסיגריות מזרחיות יקרות. לעומת זאת, עלה ייצור הסיגריות המזרחיות הזולות יותר, ב-35 אחוזים, יבוא הטבק ירד ב-20 אחוז בקירוב, בהשוואה לשנת 1955, והשימוש בטבק מקומי — עלה.

בתעשיית הקרח ירדה התפוקה בשנת 1956 בכדי 7 אחוזים, כתוצאה מאספקה חופשית של מקררים חשמליים במשך השנה, ואירגון בלתי-יעיל של שיווק הקרח. למעשה, קיים קארטל של יצרני-קרח, המשלם דמי-בטלה לחלק מהמיפעלים שאינם משתתפים בייצור, וגם בעונת-השיא אין תעשיית-הקרח מנצלת אלא 60 אחוז מיכולת-התפוקה של מיפעליה.

בתעשיית הסוכר החלו בשנת 1956 שני מיפעלי-הסוכר בייצור נסיוני, והפיקו כמות של כ-2,000 טון סוכר, וכמות דומה של מולאסה, אך מחיר הסוכר מייצור מקומי כפול עדיין מהמחיר העולמי.

9. ענפי הטכסטיל, החלבשה וההנעלה

(א) ענף הטכסטיל

ערך התפוקה של ענף הטכסטיל בשנת 1956 נאמד ב-145 מיליון ל"י, ויש בכך עלייה ממשית בשיעור של 4 אחוזים בקירוב לעומת התפוקה ב-1955.

לוח יי-21

השינויים בייצור מוצרי-טכסטיל עיקריים, 1956 לעומת 1955, באחוזים

המשקל בענף	השינוי, באחוזים	
טווית-צמר	5	+13
טווית-כותנה	29	+11
אריגת-צמר-וכותנה	52	+2
אריגת-משי	5	+29
סריגת-גרביים	9	+4
סה"כ	100	+4

ה מקור: משרד המסחר והתעשייה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, חישוכי בנק ישראל.

העלייה בתפוקת ענף הטכסטיל היא בעיקר תוצאה של עלייה בכמות הטוויה והאריגה, מצד אחד, ומעבר לסוגי-סחורה יקרים יותר, מצד שני. כעידוד לייצור המקומי שימשה המניעה המוחלטת כמעט של ייבוא סחורות מוגמרות מתחרות, וחטי-צמר יובאו אך ורק לשם ייצור בדים לייצוא. המעבר לסוגי-סחורה יקרים יותר התבטא בירידה בת 30 אחוז באריגת משי טבעי ומלאכותי, בגלל תחרות מוצרי-ניילון ובדי-כותנה משובחים. כן חלה ירידה בשיעור של כ-32

אחוזים בטויות סיבי-סיבן¹, משום שהמוצר הוא בעל איכות נמוכה, ונדחק על-ידי חוטי-כותנה. המעבר לסחורות שאיכותן משובחת יותר מתבטא גם בירידה קלה באריגת בדי צמר מנופך, לעומת עלייה באריגת בדי צמר סרוק, ובגידול חלקם של אריגי הפופלין על-חשבון אריגי-כותנה זולים יותר.

בשנת 1956 ירד יבוא מטווי-כותנה בכדי 60 אחוז ויבוא מטווי-הצמר — בכדי 30 אחוז. לעומת זאת, חלה עלייה של כ-6 אחוזים בייבוא צמר גולמי, כתוצאה מהגדלת כושר העיבוד של המטויות. בייבוא כותנה גולמית חלה ירידה של כ-28 אחוזים שאוזנה על-ידי עלייה באספקת כותנה מקומית, בשיעור של כ-40 אחוזים בקירוב. עלייה זו בהיקף הייצור של המטויות ובתי-האריגה, בעיקר של כותנה, נתאפשרה על-ידי העלייה הניכרת ביבוא ציוד ומכונות בשנים האחרונות. תעשיית הכותנה פעלה כמעט תוך ניצול מלא של יכולת-היצור. לעומת זאת, לא עבדה תעשיית הצמר בשנת 1956 במלוא הניצולת. בטויות צמר סרוק נוצלו כ-70 אחוז מיכולת-הייצור, כ-2.5 משמרות; בטויות צמר מנופך נוצלו כ-50 אחוז מיכולת-הייצור, כ-2.5 משמרות, ובאריגת צמר (אינו כולל נולים מיושנים) נוצלו כ-70 אחוז מיכולת-הייצור, כ-2 משמרות.

(ב) ענף ההלבשה

תפוקת ענף ההלבשה ירדה בשנת 1956 בכדי 3 עד 4 אחוזים, בהשוואה לשנת 1955. ירידה זו אינה מנוגדת לעלייה הקלה בפעילות תעשיית הטכסטיל; שכן העלייה התבטאה בעיקר בטויה כתוצאה מצימצום ייבוא החוטים, והיא היתה קטנה, יחסית, באריגה. יש סימנים המעידים כי הירידה הכמותית הקלה בתפוקת הענף חלה בעיקר בייצור מלבושים מוכנים מראש, ובאה על פיצוייה בייצור מלבושים שאיכותם גבוהה יותר, ושכמות העבודה המושקעת בהם רבה יותר. אין בידינו נתונים מספיקים להערכה כמותית של שינוי זה.

(ג) ענף ההנעלה

בתפוקת תעשיית הנעלים לא חל בשנת 1956 שינוי ניכר, בהשוואה לשנת 1955. במיפעלים הגדולים הורגשה ירידה בתפוקה, בשל התחרות של יצרנים קטנים וסנדלרים רבים, שכתוצאה מביטול הפיקוח, והאספקה החופשית של חומרי הגלם לתעשיית ההנעלה, יכלו להרחיב את ממדי-הייצור ולהגדיל את חלקם בשוק. התחרות בין המיפעלים הביאה להגדלת מספר הדגמים שיוצרו. באותה התקופה חלה עלייה בשיעור של 8 אחוזים בתפוקת תעשיית העור, לאחר שהופסק ייבואם של שלחים מעובדים, ובמקומם יובאו עורות גולמיים.

בענף הבורסקאות נוצל כושר-התפוקה של המיפעלים רק בחלקו הקטן, שכן חלק מן המיפ-עלים הגדולים, יחסית, מסוגלים לספק את מלוא צריכת העורות. פיצול הייצור הביא ליעילות פחותה, ולשיטות-עיבוד המורידות את איכות העור.

העיבוד המקומי של עורות ושל תחליפי-עור הביא בשנת 1956 לירידה בת 9 אחוזים בקירוב ביבוא שלחים וצורכי-סנדלרות אחרים.

¹ סיבי סיבן — Staple fibre.

10. ענף המתכת

ערך תפוקת ענף המתכת, כולל מכונות, כלי-רכב ומכשירי-חשמל, נאמד בשנת 1956 ב־230 מיליון ל"י. התפוקה הממשית של הענף עלתה בכדי 20 אחוז, לעומת שנת 1955. מחירי המוצרים של ענף המתכת עלו בשיעור של 8 עד 10 אחוזים.

באותה התקופה עלתה צריכת החשמל בענף המתכת בכדי 35 אחוזים, ויבוא חומרי-הגלם לתעשיית המתכת עלה ב־20 אחוזים, בהשוואה לשנת 1955. כן חלה עלייה בשיעור של 8 עד 10 אחוזים בתעסוקה.

עלייה זו בייצור היא תוצאה של התחלת-ייצור במפעלים חדשים והרחבת הייצור במפעלים ותיקים מסויימים, בעיקר כדי למלא הזמנות ממשלתיות גדולות בשנה זו. לעומת העלייה הכללית בתפוקה, חלה בשנת 1956 ירידה בתפוקתן של אותן תעשיות-מתכת המייצרות מוצרים המיועדים לענף הבנייה, כתוצאה מהירידה בפעילות ענף זה.

בשנה הנסקרת הופעל אחד משני תנורי-ההתכה במפעל הפלדה אשר בקרית-הפלדה ליד עכו. המפעל מתוכנן להפקת 110,000 טון פלדה בשנה, אולם עד כה היה הייצור נסיוני בלבד. כן יוצרו בשנת 1956 לראשונה קרונות-רכבת סגורים, ספינות-דיג, מכונות חקלאיות מסוגים חדשים וציוד למגורות.

לוח י"ב

חשינויים בתפוקת תעשיות-המתכת העיקריות,
1956 לעומת 1955, באחוזים

התעשייה	השינוי, באחוזים
המכונות	+12
כלי-הרכב	+16
מכשירי-החשמל	+ 7
הציוד לבנייה	- 3
הפחים והקופסאות	+37
מוצרי-הצריכה	- 8

* אינו כולל ייצור למילוי הזמנות ממשלתיות.
ח מ ק ו ר : חלשכת המרכיות לסטטיסטיקה.

העלייה בייצור המכונות בשנת 1956 נאמדת ב־12 עד 13 אחוזים, והיא מתבטאת בעיקר בייצור מכונות לתעשיית המזון, ולחקלאות — שהתעשייה סיפקה לה במשך השנה כרבע מהציוד ומהמכונות שנרכשו על-ידה.

תעשיית כלי-הרכב הגדילה תפוקתה ב־15 עד 17 אחוזים, כתוצאה מהרכבת סוגים חדשים של כלי-רכב, הספקה למוסדות-הממשלה, וייבוא מספר גדול של שלדי אוטובוסים, שמרכביהם ניבנו

בארץ. לעומת ירידה בת 27 אחוזים בהרכבת מכוניות-נוסעים, עלה מספר המכוניות המסחריות שהורכבו ב-84 אחוזים. בשנת 1956 הוחל לראשונה בהרכבת קטנועים בקנה-מידה רחב. ייצור המנועים החשמליים עלה בשיעור של 25 אחוזים, בעיקר עם הגדלת המיכון בחקלאות ובתעשייה, וצימצום ייבואם של מנועים החשמליים. עיקר העלייה חל בייצור מנועים גדולים, שזלמעהל מ-10 כוחות-סוס, ובייצור מנועים קטנים, עד לכוח-סוס אחד. בהיקף פעולותיהן של המספנות חלה בשנת 1956 עלייה, בשיעור של 7 עד 10 אחוזים ובעיקר בבניית ספינות חדשות. כך הוחל בבניית 5 ספינות-דייג בנפח של 110 טון כל-אחת, שהראשונה ביניהן כבר הושקה בסוף 1956, ונתקבלו הזמנות מארצות מספר לבניית ספינות-דייג דומות בשירותי המיבוק הצף חלה עלייה בשיעור של 10 אחוזים, והוא נוצל בשלושה רבעים ממספר ימות-השנה.

בייצור משאבות מסוגים שונים חלה עלייה גדולה, בשיעור של קרוב ל-50 אחוז. הרחבת הפיקוח על צריכת המים, והפסקה מוחלטת של יבוא מודדי-מים, הביאו לעלייה בשיעור של 30 עד 35 אחוזים בייצור מודדי-מים.

ייצור צינורות-הברזל עלה בשיעור של 10 אחוזים, בעיקר בגלל הביקוש הגדול לצינורות כאלה לצורך קווי הנפט. הביקוש לצינורות למטרות השקייה ירד, לעומת זאת, בעקבות ירידה בהתקנת סידורי-השקייה בחקלאות. אף הירידה הגדולה בייצור מוצרי פלז מוסברת על-ידי הירידה בביקוש לציוד-השקייה.

גם בתעשיות שמוצריהן מיועדים לענף הבנייה חלה ירידה בהיקף הייצור. כן חלו ירידות בשיעור של קרוב ל-20 אחוז בעירגול ברזל, של 35 עד 40 אחוז בקירוב בייצור מוצרי-ארמטורה ומוצרי ברונזה, כגון ברזים ואבורי-אינסטאלאציה, ושל 5 אחוזים בייצור אבזרי התקנה חשמליים המיועדים בעיקר לבניינים חדשים.

בתעשיית מכשירי-חשמל לצריכה ביתית חלה הירידה בייצור בעיקר בגלל התחרות של מכשירי-הגאז, וההגבלות על הצריכה הביתית של חשמל, בסוף 1956. גם בייצור תנורי הסקה ובישול חלה בשנת 1956 ירידה, בשיעור של זלמעהל מ-50 אחוז, בעיקר בשל התחרות עם תנורי-הגאז בשוק המקומי, וירידת היצוא לתורכיה.

בייצור פחים וקופסות חלה בשנת 1956 עלייה בשיעור של 35 עד 40 אחוז, שהיתה מלווה בעלייה של 50 אחוז ביבוא לוחות-פח לתעשייה זאת. עליית ייצור קופסות-הפח באה בעקבות העלייה הגדולה בייצור שימורי ירקות ופירות.

11. התעשייה הכימית

לפי אומדן, חלה בשנת 1956 עלייה בשיעור של 5 עד 6 אחוזים בתפוקת התעשייה הכימית. שערכה נאמד בשנה זו ב-52.5 מיליון ל"י, בקירוב, לעומת 50 מיליון ב-1955. באותה התקופה חלה ירידה קלה בתעסוקה בתעשייה הכימית, ועלייה בצריכת החשמל, כתוצאה מהרחבת המיכון ומהעברת פועלים מעבודות-פיתוח — לייצור שוטף.

בשנה הנדונה חלה עלייה בשימוש בחומרי-גלם מקומיים בתעשייה הכימית, בעיקר בדשנים ובצבעים. כן גדל חלקם של המיפעלים המייצרים חומרים כימיים "בסיסיים", המשמשים חומרי-

השינויים בתפוקת התעשייה הכימית,
1956 לעומת 1955, באחוזים

ענף המישינה	המשקל בענף *	השינוי באחוזים
הדשנים הכימיים	6.5	+ 60
חומרי-הניקוי	10.0	—
התמרקים	7.4	— 5
הסבונים	16.5	+ 8
התרופות	11.2	+ 8
הצבעים	16.0	— 1
זיקוק הנפט	27.4	— 1
הגפרורים	5.0	— 1
ס ה " כ	100	+ 5

* בהתאם לחלקו של הערך-המוסף של ענף-המישינה בערך-המוסף של התעשייה הכימית כולה בשנת 1952.

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, וחשובי בנק ישראל.

גלם לתעשיות אחרות. הופעלו מיפעלים לייצור אמוניה, לייצור מי-חמצן, ומיפעל לייצור כלור — בהם נעשה שימוש בחומרי-גלם מקומיים.

ענף הכימיקאליים הוא ענף מגוון ביותר, ופועלים בו מאות מיפעלים, בעשרות ענפי-מישינה, ובעיקר מיפעלים קטנים ובלתי-משוכללים. המעסיקים מספר קטן של פועלים, בצד המיפעלים הגדולים בעלי המכונות החדישות. ריבוי המיפעלים והיקפם גורמים לאי-ניצול כושר-הייצור, ומוצרים מסויימים הם בעלי איכות שאינה מניחה את הדעת.

ערך המכירות של חברת "דשנים וחומרים כימיים" הגיע בשנת 1956 ל-9,126,000 ל"י, לעומת 5,679,000 ל"י בשנת 1955, כלומר שהוא עלה ב-61 אחוזים. עלייה זו היא תוצאה של הגדלת התפוקה של חומצה גופריתית וזרחן, והפעלתם של המיתקנים לייצור אמוניה ואמון גופריתי במשך שנת 1956.

בתחילת השנה הנסקרת הוחל הייצור במיפעל האמוניה, המתוכנן לייצר 14,000 טון אמוניה שמרביתם ינוצלו במיפעל לייצור זבלים חנקניים. לאחר תשעה חודשי-הפעלה עלתה תפוקת המיפ-על ב-10 אחוזים בקירוב על הייצור המתוכנן. המפעל מספק את החלק הגדול של צורכי החקלאות המקומית בדשנים זרחניים וחנקניים, מחומרי-גלם מקומיים.

בשנת 1956 ירד יצוא הסופרפוספאטים ב-40 אחוז, והוא הגיע ל-6,400 טון, לעומת יצוא של 10,700 טון בשנת 1955. כן ירד בשנה הנסקרת יצוא החומצה הגופריתית ב-85 אחוז והוא הגיע ל-3,780 טון, לעומת 24,500 טון בשנת 1955. הירידה ביצוא הסופרפוספאטים היא תוצאה של אי-כדאיות היצוא במחירי השוק הבינלאומי, בגלל הוצאות-הייצור הגבוהות. ייצוא החומצה

הגופריתית ירד בגלל הפסקת הקניות מתורכיה. בשנה הנדונה יוצאו לראשונה 1,900 טון אשלגן גופריתי, ו-1000 טון דו-סידן זרחתי.

תפוקת תעשיית הצבעים בשנת 1956 היתה שווה לתפוקה בשנה שקדמה לה, ועמדה על 2,400 טון בערך, בשווי של כ-7 מיליון ל"י. באותה תקופה לא חל כל שינוי בתעסוקה בתעשייה זאת, וכושר-הייצור שלה נוצל כדי 50 אחוז. שלושה מתוך 23 המפעלים בתעשיית הצבעים יצרו בשנה הנסקרת 70 אחוז מסך-כל הייצור. התפוקה לא עלתה בשל השפל שבענף הבנייה והירידה ביצוא, שבשנת 1956 הגיע ל-262 טונות, לעומת יצוא של 466 טונות בשנת 1955. כלומר שהירידה היתה בשיעור של 44 אחוזים. למעשה, נמנעה ירידה בתפוקת תעשייה זו על-ידי עלייה קלה בצריכת המספנות והתעשייה, ועלייה בביקוש לצבעים פלאסטיים, שבהיותם מוצר חדש בשוק — גדל הביקוש להם. חלקם של חומרי-הגלם המקומיים בתעשיית הצבעים גדל במשך השנה, והגיע לכדי 50 אחוז מכלל החומרים.

תפוקת תעשיית התרופות עלתה בשנת 1956 ב-7 עד 8 אחוזים, והיא נאמדת ב-6 מיליון ל"י בקירוב. בתעשייה זו פועלים 19 מיפעלים, בניצולת של כ-70 אחוז מכושר-הייצור שלה במשמרת אחת. יצוא התרופות הגיע בשנת 1956 ל-1,411,000 דולאר, לעומת יצוא בערך של 787,000 דולאר ב-1955. כלומר ששיעור העלייה היה 79 אחוזים.

בתפוקת תעשיית התמרוקים חלה בשנת 1956 ירידה בשיעור של 5 עד 6 אחוזים, וערכה נאמד ב-3 מיליון ל"י. מתוך 35 מיפעלים שפעלו בענף זה בשנת 1956 העסיקו רק 4 יותר מ-10 פועלים, ויצרו למעלה משני-שלישים מסך-כל תפוקת התעשייה. הירידה בייצור תמרוקים היתה מלווה בירידה בערך יצואם, בשיעור של 48 אחוזים. ערך היצוא בשנת 1956 היה 100,000 דולאר, לעומת 193,000 דולאר בשנת 1955.

בייצור הסבונים חלה בשנת 1956 עלייה בשיעור של 7 עד 8 אחוזים, בהשוואה לשנת 1955. עיקר העלייה חל בייצור סבון-לכביסה וסבון-תמרוקים. לעומת זאת, לא חל שינוי בייצור חומרי ניקוי אחרים.

ערך תפוקת מוצרי הדלק בבתי-הזיקוק, במחירים קבועים, היה נמוך בשנת 1956 באחוז אחד מערכם בשנת 1955. בשנה הנדונה עלתה תפוקת הגאז לבישול ב-32 אחוזים, והיא הגיעה ל-11,000 טון, לעומת 8,000 טון בקירוב בשנה שלפניה. עלייה זו באה בעקבות הגדלת השימוש בגאז במקום קרוזין, בצריכה הביתית, ובמקביל לכך חלה ירידה בשיעור של כ-2 אחוזים בייצור הקרוזין. כן חלה עלייה גדולה מאד באספקת גז ותזקיק שעווני למיפעלי "דשנים וחומרים כימיים".

באוגוסט 1956 הוחל בהפקה במיפעל לייצור מי-חמצן וסודיום-פארבוראט. כן החל בשנת 1956 הייצור בבית-חרושת לכלור ולנתר-מאכל.

12. ענף חומרי-הבנייה

בתפוקת ענף חומרי-הבנייה חלה בשנת 1956 ירידה ממשית בשיעור של 8 עד 10 אחוזים, במקביל לירידת הפעילות בענף הבנייה בשיעור של 2 אחוזים. מחירי התפוקה עלו בשיעור של 8 עד 10 אחוזים, כתוצאה מעליית הוצאות-הייצור.

בד־בבד עם הירידה בתפוקת תעשיית חומרי־הבנייה חלה ירידה בשיעור של 9 אחוזים במספר המועסקים. כתוצאה מציפיה לשפל ממושך בענף הבנייה, והקטנת המלאי של חומרי־בנייה בשל כך, היתה הירידה בייצור מוצרי־בנייה גדולה מהירידה בבנייה עצמה. מאחר שהירידה בבנייה התבטאה בעיקר בירידה בהתחלות־בנייה, חל גם בענף חומרי־הבנייה עיקר הירידה בתפוקת התעשיות שמוצריהן משמשים לשלבי־הבנייה ההתחלתיים. לעומת זאת, חלה עלייה ביצוא תעשיית חומרי־הבנייה, ובעיקר ביצוא המלט, הזכוכית השטוחה והלבידים. יצוא חומרי־הבנייה הסתכם בשנת 1956 ב־5.7 מיליון דולאר, לעומת 4.9 מיליון בשנת 1955. חלה איפוא עלייה בשיעור של 17 אחוזים.

לוח י"ד

השינויים בתפוקת ענף חומרי־הבנייה והעץ, 1956 לעומת 1955, באחוזים

ענף־המישנה	המשקל	השינוי, באחוזים
הבלוקים והלבנים	4.7	—29
לבנייה־סיליקאט	3.2	— 7
המלט	20.8	— 7
המרצפות והמדרגות	21.5	—14
הלבידים	10.4	—
הנגרות לבנייה	15.9	— 1
הנגרות לרהיטים	23.5	— 7
	100	— 9

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

תפוקת המלט ירדה מ־666,000 טון ב־1955 ל־621,000 ב־1956. ירידה זאת, בשיעור של 7 אחוזים, באה על־אף העלייה ביצוא המלט. בשיעור של 35 אחוזים — יצוא שהיווה כמעט שליש מן התפוקה. העלאת מחירי הדלק מאז מיבצע סיני פגעה קשות בתעשיית המלט, בה מהווה הדלק כ־20 אחוז מהוצאות־הייצור. עם התייקרות הדלק ב־15 ל"י לטון, עלו הוצאות־הייצור לטון מלט ב־4 ל"י, וכך הועמדה בספק הכדאיות שביצוא המלט.

תפוקת המחצבות ירדה בשנת 1956 ב־5 אחוזים לעומת 1955. בחציבת אבני־דבש, המשמשות חומר־גלם לבנייה ולסלילת כבישים, חלה ירידה בשיעור של 43 אחוזים, ובייצור חצץ — ירידה של 7 אחוזים. לעומת זאת, חלה בחציבת אבן־בנייה עלייה בשיעור של 22 אחוזים לערך, שנגרמה על־ידי הגדלת אחוז הבנייה באבן, בהשוואה לצורות־הבנייה האחרות. גם חציבת השיש עלתה, בשנה הנסקרת, ב־45 אחוזים. כתוצאה מהעלייה בצריכת שיש בבנייה הפרטית הציבורית. בתפוקת תעשיית העץ חלה בשנת 1956 ירידה בשיעור של 3 עד 4 אחוזים. יבוא חומרי־

הגלם לתעשייה זו ירד בשנה הנסקרת בשיעור של 11 אחוזים. יש איפוא להניח כי חלה ירידה במלאי חומרי-הגלם. הירידה בתפוקה נגרמה בעיקר על-ידי צימצום הייצור וסגירת נגריות קטנות, ואילו הנגריות הגדולות הרחיבו במידת-מה את היקף פעולותיהן.

בנגרות לבנייה חלה בשנת 1956 ירידה קלה, כתוצאה מהירידה בהיקף הבנייה כולה. תפוקת תעשיית הלבידים לא היתה שונה ב-1956 מן התפוקה בשנת 1955, וניצולת שלושה בתי-החרושת ללבידים הגיעה ל-70 אחוז בקירוב מכושר-הייצור שלהם. ביבוא חומרי-הגלם לתעשיית הלבידים חלה ירידה, של קרוב ל-20 אחוז. תעשיית הלבידים היא תעשיית-יצוא מובהקת, ובשנת 1956 היא ייצאה 48 אחוזים מכלל ייצורה, לאחר שהיצוא עלה בשנת 1956 בשיעור של 53 אחוזים לעומת שנת 1955.

בתפוקת תעשיית הקיראמיקה הסאניטארית חלה בשנת 1956 ירידה בשיעור של 20 עד 25 אחוזים, לעומת שנת 1955. גם בתעשיית הקיראמיקה לצורכי חשמל חלה ירידה, בשיעור של 10 אחוזים בקירוב. ירידה זו היא תוצאה של הירידה בהיקף הבנייה, ושל הצטברות מלאי גדול בבתי-החרושת. לעומת זאת, חלה בשנת 1956 עלייה קלה בייצור הקיראמיקה לצורכי משק-הבית. בייצור הזכוכית השטוחה חלה בשנת 1956 עלייה בשיעור של 61 אחוזים. עלייה זו התבטאה בחלקה בעלייה בייצוא הזכוכית השטוחה, בשיעור של 21 אחוזים.

13. ענף היהלומים

תפוקת ענף היהלומים במשך שנת 1956 נאמדת ב-45 מיליון ל"י, והיא עלתה ב-15 אחוזים לערך על תפוקת הענף בשנת 1955. לא חל שינוי חשוב בהרכב האבנים שעובדו, ובמלאי היהלומים הגולמיים והמעובדים המוחזק על-ידי המיפעלים, ועל-כן ניתן לראות את העלייה בייבוא יהלומים גולמיים, ב-18 אחוזים, ובייצוא יהלומים מלוטשים, ב-14 אחוזים בקירוב, כמייצגים את השינוי בהיקף התפוקה של הענף.

על-אף העובדה כי תפוקת ענף היהלומים מהווה כ-3.5 אחוזים מערך הייצור התעשייתי כולו, ומועסקים בו רק כ-2.5 אחוזים מן העובדים בתעשייה, גדולה חשיבותו של הענף ממשקלו בייצור, שכן תוצרתו מיועדת כולה ליצוא. בשנת 1956 היווה יצוא היהלומים כ-40 אחוז מסך-כל היצוא התעשייתי, וחלקו המכריע של יצוא זה נמכר תמורת מטבע קשה.

הערך-המוסף של יצוא תעשיית היהלומים המלוטשים הגיע בשנת 1956 ל-17 אחוזים, בממוצע. אחוז הערך-המוסף של תעשיית היהלומים נמוך מהממוצע לתעשייה כולה, אך הערך-המוסף המוחלט של תעשייה זו הגיע ל-4.2 מיליון דולאר, סכום העולה על הערך-המוסף המוחלט של כל ענף תעשייתי אחר.

בשנת 1956 חלה עלייה ביצוא מכשירי-היהלומים, אך חלקם של אלה בכלל היצוא נשאר קטן. חשיבותו העיקרית של ענף-מישנה זה היא בייצור למילוי צורכי התעשייה המקומית.

קיצוץ חלקה של ישראל באספקת היהלומים הגולמיים מהסינדיקאט הבינלאומי, בשיעור של כ-40 אחוז, אילץ את ישראל להרחיב את קניית היהלומים הגולמיים בשוק החופשי, בו המחירים גבוהים יותר בכדי 5 עד 10 אחוזים. כושר ההתחרות של ישראל נובע מהוצאות-ייצור

נמוכות, יחסית, בתעשייה הישראלית, בגלל ההתמחות הגדולה יותר של הפועלים בישראל, שמקורה בחלוקת-עבודה העולה על המקובל בארצות אחרות. במסגרת התוכנית להרחבת התעשייה הוקמו בשנת 1956 מיפעלים מספר, בעיקר באזורי-הפיתוח. תעשיית היהלומים מתאימה במיוחד לפיזור באזורי-הפיתוח, משום שבעיית ההובלה של חומרי-גלם אינה קיימת. ההשקעה הדרושה בציוד נמוכה מאשר בכל תעשייה אחרת, ואינה עולה על 300 עד 400 ל"י לפועל. גם תקופת הכשרת העובדים קצרה יחסית.

14. ענף הגומי, המוצרים הפלאסטיים, חנייר וחקארטון

(א) ענף הגומי

תפוקת ענף הגומי ירדה בשנת 1956 ב-12 אחוזים בקירוב, וערך התפוקה נאמד ב-21 מיליון ל"י, לעומת כ-23 מיליון ב-1955. הירידה חלה בייצור מוצרי-גומי שונים, לעומת עלייה, בשיעור של כ-7 אחוזים, בתעשיית הצמיגים והאבובים. התעסוקה בענף פחתה בשיעור של 20 אחוז — ירידה העולה בממדיה על הירידה בייצור, בעיקר הודות להכנסתו של ציוד חדש לשימוש. אחת הסיבות לירידה בתפוקת ענף הגומי היא התחרות הקשה עם מוצרי התעשייה הפלאסטיים, שרבים מהם מהווים תחליפים טובים למוצרי-הגומי. כך, למשל, פגע קשות ייצור צינורות-השקיה פלאסטיים בתעשיית צינורות-הגומי. בידוד חוטי-חשמל וכבלים בחומרים פלאסטיים דחק במידה רבה את רגלי הבידוד בגומי. אספקת חומרי-הגלם לתעשיית הגומי בשנה הנדונה היתה לקוייה, משום שלא הוקצב לה מטבע-חוץ.

מאחר שהירידה בייצור מוצרי-הגומי נמשכת זה שנים אחדות, ירדה הניצולת של כושר-הייצור במיפעלים הקיימים, כשחלק קטן מהמיפעלים הקיימים יכול היה לספק את מלוא הצריכה המקומית. הציוד החדש שהובא בכספי השילומים אינו מנוצל אלא במידה מועטה. ואמנם, בשנה הנסקרת חלה ירידה ניכרת בהשקעות בענף זה.

המשבר בענף הגומי בולט במיוחד בתעשיית המגפיים, בה מסוגל מיפעל אחד מחמשת המיפ-עלים הקיימים לספק את מלוא הצריכה המקומית, בעבודת חודש אחד לשנה. בניצולת מלאה של כושר-הייצור, המספר המוגזם של המיפעלים, והעדר התמחותם של המיפעלים במספר מוגבל של מוצרים, יחד עם המחסור בבעלי-מקצוע — הם הגורמים לאיכותה הנמוכה של התוצרת. בגלל איכות זו אין סיכוי כי בעתיד הקרוב תיפתר בעיית כושר-הייצור, על-ידי ייצור לשם יצוא.

תפוקת שני המיפעלים לייצור צמיגים הגיעה בשנת 1956 ל-5,200 טון, כלומר חלה בה עלייה בשיעור של 2 אחוזים, לעומת הייצור בשנת 1955. באותה תקופה ירד מספר הפועלים ב-5 אחוזים, מ-495 בשנת 1955 ל-471 בשנת 1956, ומכאן שהתפוקה לעובד עלתה בשיעור של 7 אחוזים. עלייה זו יש לייחס למיכון הגבוה של המיפעלים, ולעלייה בפריון-העבודה, שאינו נופל מהפריון במיפעלים דומים בארצות אחרות, בשל האירגון היעיל של העבודה ושיטת-שכר עידוד. תפוקת שני המיפעלים סיפקה את מלוא הצריכה המקומית של סוגי-הצמיגים העיקריים. מחצית הייצור נועדה ליצוא, שהגיע ב-1956 ל-3.8 מיליון דולאר — סכום הגבוה בשיעור של 22 אחוזים מהיצוא ב-1955.

(ב) המוצרים הפלאסטיים

תפוקת תעשיית מוצרי הפלאסטיקה עלתה בשנת 1956 ב־20 אחוז בקירוב. כושר־הייצור של התעשייה נוצל רק כדי 50 אחוז. בשנה הנסקרת הורגש מחסור בחומרי־גלם מסויימים מיבוא למרות שיבוא חומרי־הגלם לתעשייה זו עלה ב־24 אחוזים.

ב־1956 יוצרו מוצרים חדשים לעשרות, והם חדרו לשוק בקלות יחסית, בדחקם את רגליהם של חומרים אחרים, כגון עץ, מתכת, גומי, עור, חומרי־טקסטיל וחרס. עליית התפוקה בתעשייה הפלאסטית נתאפשרה כמעט ללא תוספת פועלים, בגלל המיכון הגבוה של תהליך־הייצור. בשנה הנסקרת לא הועלו מחירי המוצרים הפלאסטיים, על־אף העלייה בשכר־העבודה, וזאת — בגלל חלקה הקטן של העבודה בכלל הוצאות־הייצור, ובשל ירידה קלה שחלה במחירי חומרי־הגלם. יצוא מוצרי־הפלאסטיקה הגיע בשנת 1956 ל־143,000 דולאר, לעומת יצוא של 77,000 דולאר ב־1955. היצוא עלה איפוא ב־85 אחוזים. הרחבה נוספת של היצוא נמנעה כתוצאה מהצימצום שחל בשוק הפני.

(ג) תעשיית הנייר והקארטון

תפוקת תעשיית הנייר ירדה בשנת 1956 בשיעור של 3 אחוזים, לעומת 1955, והיא נאמדת ב־13,300 טון. ירידה זו בייצור נגרמה במידה רבה על־ידי הביקוש המצומצם של הסיטונאים והקמעונאים, בגלל חיסול המלאי הספקולאטיבי של נייר, שנאגר על־ידם במשך שנת 1955, מתוך ציפיה שלא נתגשמה לעליית־המחירים. יחד עם הירידה הקלה בייצור חלה עלייה נוספת במלאי הנייר בבתי־החרושת. מיפעל הנייר בחדרה עובד כמעט במלוא כושר־הייצור — 15,000 טון נייר לשנה. תוצרתו סיפקה כמעט את מלוא הצריכה המקומית לסוגי הנייר העבה. יבוא הנייר הצטמצם ב־1956 לסוגי־נייר דקים, לקארטון עבה, ולנייר הנועד להדפסת ספרים לייצוא. חומר־הגלם לתעשיית הנייר הוא כולו מן היבוא. מחיר התאית עלה בשנת 1956 בשיעור של כ־3 אחוזים.

חמשת בתי־החרושת לקארטון יצרו במשך שנת 1956 2,850 טון קארטון, לעומת 3,210 טון בשנת 1955. הירידה, בשיעור של 12 אחוזים, נובעת בעיקר מצימצום פעילותם של בתי־החרושת לקופסות־קארטון, בגלל תחרות עם סוגי־אריזה מחומרים פלאסטיים ואחרים. כושר הייצור של מיפעלי הקארטון הקיימים הוא כ־4,500 טון לשנה. ייצור כלי־אריזה מקארטון גלי גדל מ־2,300 טון בשנת 1955 ל־4,900 טון בשנת 1956. עם עלייה זו, בשיעור של 114 אחוזים הורחב גם היצוא, מ־594,000 דולאר בשנת 1955 ל־1,541,000 דולאר ב־1956.

שני המיפעלים המייצרים שקי־מלט, בעיקר מנייר מתוצרת מקומית, סיפקו את מלוא צריכתם של בתי־החרושת למלט.